

บันทึกวัดพระเชตุพน

ห้องขจร

อ

294.3135

บ268

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานฉาปนกิจศพ

คุณแม่สาย กุลลวณิชย์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

From Eminent

๖๕๖
บันทึกวัดพระเชตุพน

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานฉาปนกิจศพ

คุณแม่สาย กุลละวณิชย์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

คุณแม่สาย กุลละวณิชย์

ชาติ ๒๒ มี.ค. ๒๔๑๕

มรณะ ๒๘ ต.ค. ๒๕๐๗

คำชี้แจง

วัดพระเชตุพน หรือ วัดโพธิ์ ไกร ๆ ก็รู้จัก แต่จะรู้จักกันสักแค่ไหนนั้น เป็นปัญหาหนึ่งต่างหาก เพราะแม้แต่ พล. ต.ท. พิชัย กุลละวณิช ซึ่งเป็นผู้รู้จักวัดทั้งคุ้นเคยกับพระเถรานุเถระในวัดนี้มานานนับเวลาเป็นสิบ ๆ ปี ก็เพิ่งร้อง “อ้อ” เมื่อสองสามปีนี่เอง ปัจจุบัน พล. ต.ท. พิชัยได้มีความเข้าใจแจ่มแจ้งปัญหาเรื่องวัดโพธิ์ ถึงกับวิตกทุกชั่วร้อนเป็นห่วงอนาคตของวัด จึงเป็นหัวเรียวหัวแรงเร่งให้จัดหาเงินสักก้อนหนึ่ง ประมาณ ๕,๐๐๐.๐๐๐ บาท (ห้าล้านบาท) ตั้งเป็น “มูลนิธิปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน” ขึ้น เวลานี้สะสมเงินไว้ได้ยังไม่ถึง ๑,๐๐๐.๐๐๐ บาท นับว่าเป็นผู้มีความปรารถนาดีต่อวัดพระเชตุพนอันเป็นของเราทุก ๆ คน

หน่วยทัศนศึกษา ฯ ซึ่งมีหน้าที่ในการนำนักเรียน นักศึกษา และนักทัศนอาจร ชมวัดปีละเป็นจำนวนหมื่น ต้องตอบปัญหาเกี่ยวกับฐานะ และสภาพของวัดเป็นประจำ จึงเห็นว่าการนี้เป็นงานใหญ่ ถ้าได้พิมพ์หนังสือ “บันทึกวัดพระเชตุพน” จะได้รับประโยชน์อย่างน้อย ๓ ประการ คือ:—

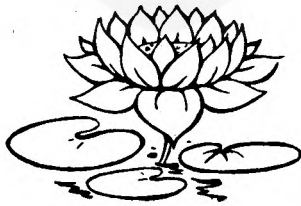
(จ)

๑. เป็นการร่วมการกุศล กับคณะเจ้าภาพ ผู้เกี่ยว
ข้องกับวัด
๒. โฆษณาวัดพระเชตุพน
๓. คงจะมีผู้เห็นความสำคัญของพระอารามหลวง
ชั้นเอกแห่งนี้ และสนับสนุนการจัดตั้งมูลนิธิ

ฉะนั้น จึงขอแผ่ส่วนกุศลอันนี้ แก่คุณแม่สาย กุลละ-
วณิชย์ และสาธุชนทุกท่าน

หน่วยทัศนศึกษา วัดพระเชตุพน

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

แม่ของลูก

แม้กับลูกมีความรักผูกพันกันอย่างไร คนที่เคยเป็น
แม่เป็นลูกทราบกันดีทุกคน ถ้ายังเป็นทั้งแม่ทั้งลูกในขณะ
เดียวกันด้วยแล้ว ยิ่งทราบชัดยิ่งขึ้น

โดยปกติแล้วแม่รักและห่วงลูกมาก แม่ยอมอดอยาก ยอม
ลำบากตรากตรำ ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อลูก สุดที่ลูกจะนำสิ่งใดมา
เปรียบเทียบและพรรณนาให้หมดสิ้นได้ คนแต่ก่อนได้ทราบถึง
คุณสมบัติของมารดาบิดาเป็นอย่างดีแล้ว จึงได้สรรเสริญคุณบิดามารดา
ไว้เป็นอันมาก เช่นพรรณนาคุณไว้ด้วยบทกลอนแต่โบราณกาลว่า

ข้าฯ ขอประนมกร	ไหว้มารดรและบิดา
เลี้ยงลูกเฝ้ารักษา	แต่ตลอดมาจึงเป็นคน
แสนยากลำบากกาย	ไปคิดหน่ายลำบากตน
ดวงจิตคิดกังวล	อยู่ด้วยลูกทุกเวลา
ยามกินยินลูกร้อง	แม้จำต้องวิ่งมาหา
ยามนอนไม่เต็มตา	พอลูกร้องก็ต้องดู
กลัวเลือดยุ่งไรหมัก	จะกวนกัตรีบอุ้มชู
อดกินอดนอนสู้	ทนลำบากหนักไม่เบา

พ่อแม่คุณมากนัก	พระคุณหนักยิ่งภูเขา
แผ่นดินสมุทรเอา	มาเทียบเข้าไม่เทียมทัน
สุดแสนจะแทนคุณ	แม้บ่มบุญใหญ่อนันต์
เว้นไว้แต่เรียนธรรม	นำแนะนำสอนพ่ออ่อนคุณ
สอนธรรมที่จริงให้	อนิจไชรไว้เป็นทุน
แล้วจึงแสดงคุณ	ให้เห็นจริงสิ่งธรรมดา
นั้นแหละจึงนับได้	ว่าชดใช้ซึ่งคุณา
แทนข้าวและวัตถุ	อีกน่านมที่กลืนกิน
แทนคุณประการอื่น	ร้อยพันหมื่นเป็นอาจิน
อย่างไหนก็ไปสิ้น	คุณท่านนั้นอนันต์เอ๋ย. . . ๗

แม่ของลูกก็เป็นเหมือนดังแม่ของท่านทั้งหลายเช่นกัน ลูก ๆ ทุกคนประจักษ์อยู่แก่ตา และแก่ใจดีแล้วว่าแม่ต้องลำบากตรากตรำ และเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ในการที่ต้องเลี้ยงลูกถึง ๘ คนของแม่มา โดยไม่หายหกลดทอน จนมีครอบครัวมีหลักฐานกันทุกคน แม่จึงหมดภาระ แม่มีประวัติย่อ ๆ ดังนี้คือ :—

แม่เป็นลูกคนแรกของนายดิษฐ์ นางเอียง เรื่องสวัสดิ์ เกิดที่บ้านตำบลลาดขวาง อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ มีน้อง ๖ คน เวลานั้นยังมีชีวิตอยู่เพียง ๓ คน คือ :—

[๓]

๑. นายอ้น เรืองสวัสดิ์
๒. นางบัว เข้มทอง
๓. นางสาวศุติใจ กุลละวณิชย์

แม่ได้ทำการสมรสกับนายปลื้ม กุลละวณิชย์ มีบุตร ธิดารวม
๔ คน และยังมีชีวิตอยู่ทั้ง ๔ คน คือ :—

๑. นายเจิม กุลละวณิชย์
๒. นางเจียน ประดิษฐ์พงษ์
๓. พระพุทธิรังสี [เจิม กุลละวณิชย์]
๔. พล ต.ท. พิชัย กุลละวณิชย์
๕. นายจวน กุลละวณิชย์
๖. นางจันทร์ แก้วพิทักษ์
๗. น.อ. จอม กุลละวณิชย์
๘. นายเจริญฤทธิ กุลละวณิชย์

แม่มีหลาน ๒๑ คน คือ :—

๑. นางเพ็ญจิต—นายบุญยง ฐิติบารักษ์
๒. นางสาวอิง—นายสงกรานต์ พรหมสาดี
๓. พ.ต.ต. พิบูลย์—นางเมทินี กุลละวณิชย์
๔. นางจิตต์จรัส—พ.ต.อ. เสน่ห์ สิทธิพันธุ์

๕. นายพิทักษ์ กุลละวณิชย์
๖. นายพินิจ กุลละวณิชย์
๗. ด.ช. จิระชัย กุลละวณิชย์
๘. ร.อ. พิจิตร—นางอรุณี กุลละวณิชย์
๙. นายผาสุก—นางมณฑา กุลละวณิชย์
๑๐. ร.อ. จรัส กุลละวณิชย์
๑๑. น.ส. นवलศรี กุลละวณิชย์
๑๒. นางสาวปราณี กุลละวณิชย์
๑๓. น.ส. ทวีวรรณ กุลละวณิชย์
๑๔. นายฐิระวัตร กุลละวณิชย์
๑๕. นายแพทย์ ถนอมศักดิ์ กุลละวณิชย์
๑๖. นายอาจหาญ กุลละวณิชย์
๑๗. น.ส. มลิวรรณ กุลละวณิชย์
๑๘. นายปรีชา กุลละวณิชย์
๑๙. น.ส. สุดจิตต์ กุลละวณิชย์
๒๐. นายสุกรี แก้วพิทักษ์
๒๑. ด.ญ. อุทัยวรรณ แก้วพิทักษ์

มีเหลน ๑๕ คน คือ:—

๑. น.ส. จินตนา พรหมสาดี
๒. ด.ญ. สุภาณี วิถีบาร์กซ์
๓. ด.ญ. วรณา พรหมสาดี
๔. ด.ช. วิสุทศศักดิ์ พรหมสาดี
๕. ด.ญ. ทศนีย์ พรหมสาดี
๖. ด.ญ. นิสา พรหมสาดี
๗. ด.ญ. ทิพวัลย์ พรหมสาดี
๘. ด.ช. ประเสริฐศักดิ์ พรหมสาดี
๙. ด.ญ. ลัดดา พรหมสาดี
๑๐. ด.ช. สุรสิทธิ์ กุลละวณิชย์
๑๑. ด.ญ. สันธิธร กุลละวณิชย์
๑๒. ด.ญ. พรณิษฐ์ กุลละวณิชย์
๑๓. ด.ญ. ปรัชญา สิริพิพันธุ์
๑๔. ด.ช. พิเชษฐ กุลละวณิชย์
๑๕. ด.ช. พิชาญ กุลละวณิชย์

แม้กับพ่อได้ร่วมกันประกอบการอาชีพตามบรรพบุรุษด้วยความ
สุจริตขยันหมั่นเพียรยิ่ง จนมีหลักฐานเป็นที่เคารพนับถือแก่คนใน

หมู่บ้านนั้น พร้อมทั้งอุทิศหาะส่งเสียลูกชายทั้ง ๖ คน ให้ได้เข้าศึกษาเล่าเรียน มีวิชาอาชีพเป็นหลักฐานทุกคน แม้จึงได้หมดภาระ และได้มีเวลาพักผ่อนหาความสงบสุขด้วยการรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำทุกวันพระแม่จะต้องนั่งพาหุมาขาวไปวัดรักษาอุโบสถ ฟังพระธรรมเทศนา นอนค้างที่วัด แม้ว่าแม่จะมีอายุ ๘๐ ปีเศษแล้วก็ตาม ลูกๆ เป็นห่วงว่าแม่อายุมากแล้ว ยังต้องมาอดอาหารในการรักษาศีล จะทำให้สุขภาพไม่ดี ก็พากันอ้อนวอนให้รักษาคู่เพียงศีลห้า แต่แม่ก็ไม่ยอม คงปฏิบัติเป็นประจำตลอดมา จนถึงวันที่เข้ารักษาดำอยู่ที่โรงพยาบาล ไม่สามารถจะไปรักษาศีลที่วัดได้ ก็ยังอุทิศสัจจะเปิดวิญญู แล้วนั่งพนมมือฟังพระธรรมเทศนาทางวิทยุจนจบ

นอกจากแม่จะหาความสุขจากการเข้าวัดรักษาศีลแล้ว แม่ยังมีความสุขด้วยการชอบบำเพ็ญทานการกุศล สร้างถาวรวัตถุไว้ในพระศาสนาโดยทั่วไปตามกำลังศรัทธา ได้ตั้งทุนมูลนิธิ “ปลื้มสาย กุลละวณิชย์” ไว้ที่โรงพยาบาลสงฆ์ ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) เพื่อบำรุงพระภิกษุสามเณรผู้อาพาธ และตั้งไว้ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาท) ให้เป็นทุนแก่เด็กยากจนแต่เรียนดี สร้างเครื่องใช้ประจำห้องคนไข้พิเศษห้อง “ปลื้มสาย กุลละวณิชย์” ที่โรงพยาบาลตำรวจ ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาท) บริจาคตู้เย็น

อิเล็กทรอนิกส์ ขนาด ๘ ม.^๓ สำหรับเก็บเลือดเพื่อบริการผู้ขาดเลือด และเตียงคนไข้พิเศษ ๑ เตียง ให้กับโรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช

แม้มีใจคอโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนไม่เลือกหน้า ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องหรือผู้หนึ่งผู้ใดมีทุกข์ร้อนมาพึ่งพาอาศัย แม่จะช่วยอย่างเต็มอกเต็มใจทุกคราวไป เวลาหน้าร้อนทุกๆ ปี ชาวจังหวัดจะเชิงเทราจะอดคัดน้ำกินน้ำใช้กันเป็นส่วนมาก บ้านแม่อยู่ชนบทนอกเมืองออกมา ต้องสร้างที่เก็บน้ำไว้รับประทาน และชุดคุน้ำไว้ใช้อย่างพอเพียง สำหรับแม่ใช้และสำหรับชาวบ้านหมู่บ้านนี้อาศัยใช้ด้วย ชาวบ้านจะต้อนสัตว์พาหนะมาพักค้างอยู่ที่นาของแม่ เพื่ออาศัยน้ำจืดในคุน้ำรอบๆ บ้านของแม่ให้สัตว์พาหนะดื่ม บางปีแล้งจัดน้ำจวนจะแห้ง คนในบ้านแม่พากันเป็นทุกข์ว่าจะไม่มีน้ำใช้ ถ้าปล่อยให้คนภายนอกยังคงใช้กันอยู่ แต่แม่ก็พูดว่าปล่อยให้เขาใช้ต่อไปเดะอดก็อดด้วยกัน แต่เดชะบุญกุศลที่ยังไม่ถึงกับจะอดน้ำ ก็พอมีฝนตกลงมาช่วยไว้ทุกปี และก็เพราะเรื่องความมีใจเมตตาสงสารเพื่อนมนุษย์ของแม่นี้เองทำให้หญิงหนึ่งยึดเป็นที่พึ่ง โดยนำลูกเพ็งคลอดได้ ๓ วัน มาวางทิ้งไว้หน้าบ้านแม่ แม่ออกมาใส่บาตรหน้าบ้านทุกเช้าพบเข้าจึงเก็บเอาไปเลี้ยงแม่เลี้ยงดูของแม่เองตลอดมา โดยไม่รู้จักเห็นเด๋นน้อยและเบื่อหน่ายเลยทั้งๆ ที่แม่ก็มีอายุชรามากแล้ว

นอกจากนั้น เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่สอง บ้านแม่เป็นที่พักของผู้พลพหบลภัยของลูกหลาน และพรรคพวกเพื่อนฝูงของลูก ๆ อยู่รวมกัน ๕—๖ ครอบครัว คนประมาณ ๕๐—๖๐ คน แม่ไม่ได้มีความรังเกียจเลย ไม่เคยดูว่าเด็กๆ ที่ทำเสียอีกทีก็กรีกโครม ไม่เคยกีดกันหวงแหนข้าวของเครื่องใช้ แม่จะบอกอนุญาตให้เสมอ แม่ให้ความอบอุ่นเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรแก่ผู้ที่อาศัยพักพิงกันทั่วหน้า

เมื่อลูกของแม่เติบโตเริ่มมีอาชีพเป็นหลักฐานกันทุกคนแล้ว จึงได้มีความคิดเห็นร่วมกันว่า ควรจะแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่เวทีคุณแก่พ่อ—แม่บังเกิดเกล้าบ้างแม้แต่เพียงส่วนน้อยก็ยังดี จึงได้ริเริ่มจัดงานประจำปีฉลองอายุของพ่อแม่กันขึ้นทุกปีในเดือนเมษายน วันงานลูกหลานซึ่งแยกย้ายไปอยู่ในที่ต่างๆ จะมาพร้อมกันทำบุญเลี้ยงพระ รดน้ำอวยพรแม่ และหาผู้ที่ขัดสนและต้องการอุปสมบท มาจัดการอุปสมบทเป็นพระและเณรให้ทุกปี บางปีมีมาให้บวชร่วมสิบองค์ ลูก ๆ ได้ปฏิบัติกันมาเช่นนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นต้นมา จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งลูก ๆ ทุกคน ไม่ได้นึกฝันเลยว่าจะเป็นการจัดงานให้แม่เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว

ในการจัดงานให้แม่ทุกครั้ง ลูก ๆ จะช่วยกันออกเงินเป็นทุนกองกลางทุกปี เหลือจากจ่ายไปในงานแล้วก็รวบรวมไว้ให้แม่ได้ใช้จ่ายใช้สอยแล้วแต่ใจของแม่ แต่แม่ไม่ยอมใช้จ่ายไปในเรื่องส่วนตัวเลย

แม่จะเก็บไว้ทำบุญหมดตามศรัทธาที่แม่จะเห็นสมควร ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว จนในปีสุดท้ายชีวิตของแม่ แม่เหมือนจะรู้ตัวว่าจะสิ้นอายุในปีนั้น แม่ได้ปรารภกับลูกจะอุทิศเงินสร้างห้องให้โรงพยาบาลสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน ๑ ห้องเป็นเงิน ๓๐.๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาท) และจะให้โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดชอีก ๓๐.๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาท) เพื่อสร้างห้องคนไข้พิเศษ โดยให้ใช้ชื่อว่าห้อง “ปลื้ม—สาย กุลละวณิชย์” เหมือนที่โรงพยาบาลตำรวจเช่นกัน เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพ่อซึ่งจากแม่ไปนานแล้วด้วย แต่แม่ก็ยังไม่ได้ส่งเงินไปให้ดังความปรารถนา แม่ก็มาสิ้นชีวิตไปเสียก่อน บัดนี้ลูกได้ปฏิบัติตามความปรารถนาของแม่ทุกประการแล้ว

ตามธรรมดาแม่เป็นคนแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บประจำตัว ที่ร้ายแรงอย่างใดเลย นอกจากการปวดเมื่อยและตาเริ่มมัวบ้างเล็กน้อย ได้ไปให้นายแพทย์ตรวจเมื่อประมาณ ๓ ปีมาแล้ว ปรากฏว่าแม่เป็นต้อกระจกแต่ก็ไม่มีอาการเจ็บปวดอย่างไร ตาก็ยังเห็นเป็นแต่รู้สึกรำคาญที่เหมือนมีเส้นอะไรมาขวางตาอยู่ แม่ตรวจแล้วก็กลับบ้านรักษาโดยการล้างตา หยอดตา กาลล่วงมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๗ นี้ ตาแม่เริ่มมัวมากขึ้น ข้างหน้ามองไม่เห็นเลย แต่อีกข้างหนึ่งพอเห็นลาง ๆ มีญาติพี่น้องและชาวบ้านตำบลนั้น หลายคนเป็นอย่างแม่ เข้ามาลอกตาแล้วตาเห็นดีขึ้น ไปเยี่ยมแม่ไปเล่าให้แม่ฟัง แม่ก็ซักถามถึงการลอกตาทราบว่าจะไม่เจ็บปวดอะไร ลอกแล้วไม่กี่วันก็กลับบ้านได้ แม่จึงเกิด

กระตือรือร้นที่จะเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อลอบตามบ้าง และเจาะจงมาว่า
จะมากุณห์มอแดงที่ศิริราช เพราะเป็นเพื่อนกับลูกชายคนที่ ๓ และ
เป็นหมอตาคคนเดียวที่แม่รู้จัก ต่อมาลูกคนที่ ๔ ไปเยี่ยมแม่เมื่อวันที่
๑๑ ตุลาคม ๒๕๐๗ แม่จึงขอเข้ามากรุงเทพฯ ด้วย และเข้าพัก
ที่โรงพยาบาลศิริราช ติดจันทน์ ๓ เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๗
โดยมีลูกคนที่สองติดตามไปอยู่ที่โรงพยาบาลด้วย พักอยู่ที่โรงพยาบาล
จนถึงวันที่ ๒๗ ตุลาคม เวลาเช้า คุณหมอแดงและคุณหมอมัมพร
พร้อมด้วยหมอดนอมศักดิ์ กุลละวณิชย์ หลานย่าของแม่ ได้มานำแม่
ไปทำการลอบตายยังห้องผ่าตัด ลูก ๆ ทุกคนของแม่ก็พากันรออยู่ที่ห้อง
พักด้วยความกระวนกระวายใจ ชั่วเวลาไม่มากนัก แม่ก็ถูกนำกลับ
ขึ้นมายังห้อง และสบายดีไม่อะไรนอกจากจะต้องนอนนิ่ง ๆ อยู่วัน
สองวันเท่านั้น ตอนบ่ายแม่ก็พูดถามถึงลูกหลานใครไปใครมาบ้าง
จนบางครั้งพยาบาลที่เฝ้าอยู่ก็ได้ขอร้องไม่ให้พูดมากนัก

รุ่งเช้าวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๗ นายแพทย์มาเบิดตาตุและ
ทำความสะอาดให้ ก็ยังซักถามสนทนากับแม่เป็นอย่างดี และแม่
ยังเล่าให้ลูกฟังว่า เวลาทำไม่เจ็บเลย พอถึงเวลา ๑๐.๐๐ น.เศษ
แม่ก็มีอาการไอเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ก็หลับตาคอดกพับไป ลูกสาว
ที่เฝ้าแม่อยู่ตกใจ จึงวิ่งออกมาตามพยาบาลที่ฟังจะออกไปเมื่อฉีดยา
เสร็จให้กลับเข้าไปดู พยาบาลได้โทรศัพท์ตามหมอมามาแก้กันชุดมุน

ลูกหลานที่เริ่มทยอยกันมาเยี่ยมตามปกติ ได้มาประสบกับภาพอย่างนั้น
เข้า ทุกคนตกใจที่สุด ไม่นึกไม่ฝันเลยว่าแม่จะเป็นไปอย่างนั้น

ทุกคนมาเยี่ยมแม่ด้วยความกระหึ่มมีย่อมองว่า จะพบแม่ที่ค่อย
สบายขึ้นกว่าเมื่อก่อนแล้ว เหตุใดจึงมีอันเป็นไปอย่างนั้นเล่า ต่าง
ก็ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรกัน พวกกันหน้าซีดใจสั่นยืนออกกันในห้องพัก
นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางหัวใจทุกท่านของโรงพยาบาลศิริราช ได้
กรุณามาช่วยแม่กันเต็มความสามารถ ลูก ๆ รู้สึกเป็นพระคุณและขอ
ขอบคุณทุกท่านด้วย นายแพทย์ได้พยายามที่จะช่วยชีวิตแม่เอาไว้ถึง
๓ ชั่วโมง แต่แม่ก็ไม่ยอมตื่นขึ้นมามากแล้ว

แม้จากลูกไปด้วยอาการอันสงบ กระทั่งหันเสียจนลูกไม่
สามารถจะคุมสติเอาไว้ได้ ลูกก็ทราบดีแล้วว่าแม่มีอายุมากแล้ว วัน
หนึ่งแม่จะต้องจากลูกไป แต่ลูกก็ยังอยากให้อแม่อยู่ต่อไปอีก เพราะ
ถึงแม่จะมีอายุถึง ๘๘ ปีแล้วก็ตาม แม่ก็ยังแข็งแรงไม่หลงเลย ความ
จำของแม่มยังดีเยี่ยม แม่จะเล่าเรื่องเก่าแก่ครั้งแม่อังเด็กและเรื่องลูกของ
แม่ทุกคนเมื่อยังเล็ก ๆ อยู่ได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ หูของแม่มยังฟัง
ได้ยินชัดเจนนั่นคนหนุ่มสาวทั้งหลาย แม่กำลังมีความสุขอยู่กับลูก
๘ คน หลาน ๒๑ คน และเหลน ๑๕ คนของแม่ ลูกไม่นึกเลยว่า
แม่จะจากลูกไปอย่างกระชั้นชิดเช่นนี้ จึงทำให้ลูกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง

แม่เป็นผู้ที่เกิดมาดี อยู่ในโลกก็อยู่ด้วยความดี และเวลาจาก
ไปแม่ก็ไปอย่างดี ร่างกายของแม่จากลูกไปแล้ว แต่ความดีของแม่มยังอยู่

ที่ดวงใจของลูกทุกคน สมกับคำที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“รูป ชีรติ มจฺจนํ นามโคตฺตํ น ชีรติ”

รูปร่างย่อยยับดับไป แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณยังคงอยู่

แม้ชื่อเสียงเกียรติคุณของแม่จะไม่มี ความหมายสำหรับคนทั่วไปนัก เพราะแม่ไม่ใช่คนใหญ่โตทำชื่อเสียงอะไรให้ปรากฏ แต่ชื่อเสียง เกียรติคุณและคุณความดีของแม่ มีความหมายยิ่งใหญ่สุดบูชาของลูก หลาน เหลน ญาติพี่น้องและผู้ที่เคยได้ฟังพาท้ายแม่เป็นที่สุด ซึ่งลูกจะไม่มีวันลืมเลย

ลูก ๆ ขอกราบขอบพระคุณ “สมเด็จพระวันรัต” ที่ได้ประทานกรุณาธิคุณตั้งไว้บำเพ็ญกุศลที่วัดพระเชตุพน และขอกราบขอบพระคุณเจ้าคุณ “พระเทพสุธี” ที่ได้กรุณาจัดการศพ และตกแต่งสถานที่ตั้งศพให้อย่างสวยงาม และขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณามาในงานบำเพ็ญกุศล และงานจาปนกิจศพของแม่ในคราวนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่องขอประทานอภัยด้วย

ด้วยบุญกุศลที่แม่ได้ทำมา ประกอบด้วยการที่แม่ได้มีลูกชายได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาถึง ๖ คน และด้วยบุญกุศลใด ๆ ที่ลูกได้กระทำมาแล้ว ขอให้กุศลทั้งมวลนั้นจงเป็นอนุคามินีติดตามสนองให้แม่ถึงซึ่งความสุขในสัมปรายภพ จงทุกประการ.Δ

ลูก ของ แม่

ปัญหาประจำวัน

[น.ส.พ. สยามรัฐ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๔]

ถาม

กระผมมีปัญหาลังใจที่จะเรียนถามท่านสักเล็กน้อย คือ เมื่อวันที่ ๑๖ ที่แล้วมานี้ ทาง ร.ร. ได้พาพวกกระผมและเพื่อนๆ ไปชมวัดพระเชตุพน ฯ และในการไปครั้งนี้พวกกระผมได้ทราบข่าวจากท่านพระมหารัตนเวที โดยท่านได้แจ้งแก่พวกกระผมว่า คณะกรรมการเกี่ยวกับวัฒนธรรม ศีลธรรมและอะไรก็ไม่ทราบ ผมจำไม่ได้เสียแล้ว ได้ประชุมเรื่องความสะอาดเรียบร้อยภายในวัดพระเชตุพนนี้ และลงมติว่าจะนำเรื่องนี้ขึ้นเสนอกระทรวงต่อไป ซึ่งกระผมอยากจะขอทราบรายละเอียดว่า ทางคณะกรรมการได้ทำการพิจารณา และตัดสินใจอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงได้ลงมติโดยง่าย ๆ เพียงถือเอาคำขึ้นร้องของบุคคลบางคนเท่านั้นหรือครับ กระผมเองก็ไม่ค่อยจะเชื่อว่าท่านคณะกรรมการจะเชื่อฟัง เพียงคำร้องของบุคคลเพียงบางคน โดยไม่ได้นึกถึงสภาพอันแท้จริงของวัดเลย กระผมไม่อยากจะ

จะคิดว่าท่านคณะกรรมการจะไม่ได้สอบสวน และตรวจตรากิจการและสภาพของวัดเลย เพราะทุกท่านก็ล้วนแต่ผู้ทรงคุณวุฒิในตำแหน่ง ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งความจริงที่ว่าวัดพระเชตุพน ฯ นี้ ไม่สะอาดเรียบร้อยนั้น กระผมขอรับว่าก็เป็นความจริงบ้างเหมือนกัน แต่เท่าที่เป็นเช่นนั้น ก็เป็นเฉพาะสถานที่บางแห่ง ซึ่งกำลังทำการซ่อมแซมหรือทรุดโทรมเท่านั้นเอง ซึ่งจะให้ทางวัดทำอะไรเล่า เพราะเท่าที่ท่านพระมหารัตนเวทีได้แจ้งแก่พวกกระผม ปรากฏว่าทางผู้ใหญ่มีค้อยจะช่วยเหลือกู้กุศลวัดเลย ซึ่งผิดกับเมื่อสมัยก่อน ซึ่งวัดได้รับพระราชทานเงินบำรุงวัด คิดเป็นเงินสมัยนี้เป็นจำนวนมากมายทีเดียว แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเท่าใด แล้วจะให้ทางวัดทำอะไรเล่า และเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ท่านจอมพลสฤษดิ์ ได้มีคำสั่งให้วัดพระเชตุพน ฯ จุดไฟให้สว่างไสว แต่ทางวัดก็ไม่สามารถจะกระทำตามความประสงค์ได้ ทั้งนี้เพราะอะไรท่านอาจารย์คงจะทราบดี

แต่เรื่องที่กระผมขึงใจมากที่สุดก็คือ เรื่องการพิจารณาเรื่องความสะอาดเรียบร้อยของวัดพระเชตุพน ฯ นี้ กระผมอยากจะทราบว่า ท่านคณะกรรมการมีวิธีการตัดสินอย่างไรบ้าง

ซึ่งผมขอให้อาจารย์ช่วยสอบถาม และแจ้งให้ผมทราบด้วยจะ
เป็นพระคุณเป็นอันมาก และอีกเรื่องหนึ่งที่ผมไม่อยากจะเชื่อ
เลยว่า มันจะเป็นความจริงไปได้ คือว่าผมทราบว่ากรรมการบาง
คนในคณะกรรมการนี้ ไม่เคยรู้เลยว่าภายในวัดโพธิ์มีอะไรบ้าง
และไม่เคยปรากฏว่าเคยบริจาคเงินบำรุงวัดเลย แต่ผมก็ยังไม
ค่อยจะเชื่อแน่อีกนะแหละ อาจารย์ช่วยตอบผมดีกว่าเพราะท่าน
มหารัตนเวทีบอกว่า อาจารย์คุ้นเคยและสนิทสนมกับที่วัดมาก

ตาชั่ง

ตอบ

กรรมการที่คุณอ้างอิงถึงนั้นคือ กรรมการแห่งชาติว่าด้วย
การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
ประกอบด้วยบุคคลสำคัญมากมายหลายท่าน ซึ่งแต่ละท่านคง
จะมีได้สัญจรไปมายังวัดพระเชตุพนในระหว่างนี้เป็นแน่นอน
เพราะถ้าหากกรรมการเพียงท่านเดียว ได้ไปเยี่ยมวัดบ้าง
ในระบะนี้ ท่านก็อาจแจ้งให้กรรมการได้ทราบถึงความเป็น
ไปที่ถูกต้องได้

เมื่อพูดถึงวัดพระเชตุพนหรือวัดโพธิ์ ก็ต้องรู้เสียก่อนว่าวัดนี้มีสองสถานคือพุทธาวาสและสังฆาวาส แยกออกจากกันเป็นคนละส่วน มีถนนผ่านกลางทำให้ดูเหมือนคนละวัด

ความทุกข์ของวัดโพธิ์นั้นก็เหมือนกับที่สุนทรภู่ได้ไว้คือ “ถึงวัดโพธิ์ไฉนเป็นวัดกษัตริย์สร้าง” พระวัดโพธิ์ทุกวันนี้ท่านก็กราบฟังว่า “โอ้วัดกษัตริย์สร้าง” อยู่ทุกวี่วัน เพราะเมื่อวัดโพธิ์เป็นวัดที่สร้างขึ้นด้วยบุญฤทธิ์ของพระมหากษัตริย์ ก็ย่อมจะต้องใหญ่โตกว้างขวางเกินกว่าวัดธรรมดาสามัญ แต่พระบารมีและฤทธิ์บุญของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสร้างวัดนั้น ก็เป็นไปตามสามัญลักษณะคือไม่มีตัวตน ไม่เที่ยง เสื่อมโทรมไป และเป็นทุกข์ (แก่วัดโพธิ์ทุกวันนี้) ผู้มีหน้าที่รักษาวัดโพธิ์ทุกวันนี้คือพระวัดโพธิ์ผู้ซึ่งขาดทั้งทรัพย์และอำนาจที่จะรักษาวัดโพธิ์ไว้ได้ให้รุ่งเรืองเหมือนแต่ก่อน แต่ท่านก็ได้อุทิศตนเพื่อวัดเต็มสติปัญญาความสามารถดังที่ผมจะได้กล่าวต่อไป

ปัญหาของวัดโพธิ์ นั้นมีอยู่สองปัญหา คือปัญหาความสะอาดและปัญหาเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ สำหรับปัญหาแรกนั้นผมขอกล่าวว่าวัดโพธิ์ได้รักษาความสะอาดอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้อยู่แล้ว พระมีระเบียบการรักษาความสะอาดในวัดเป็นอย่างดี

มีเครื่องมือรักษาความสะอาดและคนที่จ้างไว้ช่วยพระ ครึ่งหนึ่ง
รถขนขยะวัดโพธิ์หายท่านวิ่งมาขอให้ผมช่วยลงแจ้งความให้ ก็
ได้คืนภายในวันเดียว เพราะผู้ที่เอารถของวัดไปคงไม่รู้ว่าเป็น
ของสงฆ์ เมื่อทราบก็เอามาคืนทันที แต่ในที่นี้ก็มีปัญหาขึ้นอีก
ในเรื่องพุทธาวาสและสังฆาวาส เนื่องด้วยวัดโพธิ์นั้นใหญ่โต
เหลือประมาณ พระวัดโพธิ์ท่านจึงจำเป็นต้องเลือกกว่าจะทำ
ความสะอาดที่ไหนก่อน ซึ่งท่านก็ได้เลือกทำทางค่านพุทธาวาส
รวมทั้งเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ด้วย ทั้งนี้เป็นภาระเสียสละที่
พึงสรรเสริญ เพราะท่านไม่เห็นแก่ตัวคือไม่คิดถึงเสนาสนะอัน
สะอาดสวยงาม แต่คิดถึงพุทธาวาสอันเป็นสาธารณะนั้นก่อน
ด้วยเหตุนี้ทางค่านพุทธาวาสจึงไม่มีที่ติได้ แต่ทางค่านสังฆาวาส
นั้นยังอาจมีอะไรกรืออยู่บ้างเพราะความทรุดโทรม และขนาด
อันใหญ่โต แต่ก็เป็นเรื่องของการเกินกำลังจริง ๆ

ต่อไปก็ถึงปัญหาการบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าทรงสร้างวัดใน พ.ศ. ๒๓๓๑ นั้น ได้พระราชทาน
ชายฉกรรจ์ผู้เป็นทาสไว้เป็นข้าพระ ๖๖ คน โดยช่วยมาด้วย
พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และได้พระราชทานสำมะโนครัว
ไว้เป็นเลขวัดอีก ๒๒๔ คน มีหน้าที่คอยดูแลรักษาวัด ถึง

กระหนั้ววัดโพธิ์ก็อยู่มาได้เพียง ๓๑ ปี ต้องมาปฏิสังขรณ์เป็น
การใหญ่ในรัชกาลที่ ๓

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ทรงเลิกทาสเลิกเลขสมสังกัดข้าพระ
และเลขวัดก็หมดไปด้วย จึงได้พระราชทานเงินปีจากงบประมาณ
ส่วนพระมหากษัตริย์ให้แก่วัดปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท จนถึงรัชกาลที่๗
เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีการตัดทอนงบประมาณต่างๆรวมทั้ง
งบประมาณส่วนพระมหากษัตริย์เงินที่วัดเคยได้รับพระราชทาน
ปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท นี้ก็หมดไปด้วย คงเหลือแต่รายได้ของวัด
ที่เก็บได้จากที่ดินศาสนสมบัติซึ่งกรมการศาสนาเป็นผู้เก็บ เพียง
เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท ตามราคาเงินเดิยวัน แต่ก่อนก็ยังไม่ถึง
วัดโพธิ์ก็ทรุดโทรมเรื่อยมา ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อสมเด็จพระ
พระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺตมหาเถระ) เป็นสมภารวัดโพธิ์นั้น
เงินของวัดโพธิ์มีเหลืออยู่เพียง ๔๐ บาท เท่านั้นเอง แต่ท่านก็ได้
มีมานะอดุสาหะเริ่มการปฏิสังขรณ์เรื่อยมาโดยจัดงานเทศกาลวัด
โพธิ์ซึ่งต้องเลิกสัสมลงไปครั้งหนึ่งขึ้นใหม่ และได้ชักชวนให้ผู้มี
กุศลจิตบริจาคบำรุงวัดในทางต่างๆ ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงบัดนี้
ทางวัดได้จ่ายเงินที่ได้มาจากการเหล่านี้ เพื่อปฏิสังขรณ์วัดเป็น
เงินถึง ๕ ล้านบาทเศษ วัดโพธิ์จึงยังอยู่ในรูปที่เราเห็นอยู่
ทุกวันนี้ มิฉะนั้นแล้วจะอยู่ในสภาพวัดร้างทีเดียว

การที่วัดโพธิ์ยังชำระตปรัหักหักงอยู่บั้งนั้น ก็
 เพราะยังขาดทุนรอนที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ได้พร้อมมูล แต่
 ผู้มีหน้าที่รักษาวัดโพธิ์ คือ ท่านเจ้าอาวาสพระราชาคณะ
 ในวัดนั้นตลอดจนพระภิกษุสามเณรทั้งปวง ก็ได้ตั้งหน้า
 กระทำกิจการเพื่อวัด ด้วยความเสียสละอันน่าสรรเสริญ
 ยกตัวอย่างเช่น ทุกวันธรรมสวนะ จะมีผู้บริจาคเงิน
 บำเพ็ญกุศลติดกัณฑ์เทศน์ในพระอุโบสถครั้งละ ประมาณ
 ๑,๒๐๐ ถึง ๑,๓๐๐ บาท พระผู้แสดงพระธรรมเทศนา
 จะได้รับเป็นจตุปัจจัยไทยธรรมเพียง ๔๐ บาท เท่านั้น
 ที่เหลือนั้นถูก “รับ” บำรุงวัด

ความชำระตปรัหักหักงของตัววัดอาจทำให้มีผู้เห็นไปได้ว่า
 วัดโพธิ์ไม่สะดวก แต่ความจริงเป็นคนละเรื่องกัน แต่ถึงอย่างไร
 ก็ตาม ผมก็ตั้งใจที่กรรมการได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูด และตั้งใจ
 ที่คุณได้ถามมา เพราะเป็นทางที่จะให้มหาชนได้ทราบเรื่องราว
 ของวัดโพธิ์ในทางที่ถูก และเมื่อทราบแล้วก็คงจะได้เกิดกุศล
 เจตนาช่วยกันทำนุบำรุงวัดพระเชตุพน อันเป็นสมบัติที่สำคัญ
 ของชาติเราต่อไป.

บุร

คึกฤทธิ ปราโมช

ที่ ๗๕๓๕/๒๕๐๔

กรมการศาสนา

๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔

เรื่อง การรักษาความสะอาดบริเวณวัด
นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาบันทึกและรายงานการประชุมคณะ
กรรมการฝ่ายวัฒนธรรม

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการแจ้งว่า ได้รับแจ้งจากคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมว่าได้รับคำร้องทุกข์จากประชาชนหลายคนว่า ขณะนี้บริเวณวัดพระเชตุพนไม่ได้รับการดูแลความสะอาดเท่าที่ควร ปราภฏตามสำเนารายงานการประชุมที่ได้แนบถวายมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อได้โปรดทราบ และขอได้โปรดแจ้งข้อเท็จจริงให้กรมการศาสนาทราบด้วย เพื่อจักได้รายงานให้กระทรวงศึกษาธิการทราบต่อไป.

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ฟ. ศรีวิจารณ์

(นายฟุ้ง ศรีวิจารณ์)

อธิบดีกรมการศาสนา

บันทึกข้อความ

แผนก (หนังสือ) เรื่อง การรักษาความสะอาดในบริเวณวัด
ในกิจการ แผนก, กอง, กรม กต. สป. ฉบับที่.....
วันที่...../...../.....

ขอประทานเสนอกระทรวง

ด้วยที่ประชุมคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ของคณะกรรมการ
แห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ครั้งที่
๔/๒๕๐๔ เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ค.ศ. นี้ ได้รับทราบจากประธานกรรมการฝ่าย
วัฒนธรรมว่า ได้รับคำร้องทุกข์จากประชาชนหลายคนว่า ขณะนี้บริเวณวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลารามไม่ได้รับการดูแลความสะอาดเท่าที่ควร จึงเห็นควร
นำเรื่องเสนอกระทรวงศึกษาธิการพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ

ขอประทานเสนอเพื่อโปรดพิจารณา

(ลงชื่อ) นพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

๕ ต.ค. ๒๕๐๔

เสนอกรมการศาสนาพิจารณา

๕
เขอ

๖ ต.ค. ๒๕๐๔

ส่ง สล. สน. และแผนกบูรณะวัด
ฟ. ศรัทธา

๑๐ ต.ค. ๒๕๐๔

รายงานการประชุมคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม
ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ

ครั้งที่ ๔/๒๕๐๔ ประจำปีเดือนกันยายน ๒๕๐๔

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๐๔ เวลา ๙.๔๐—๑๐.๔๕ น.

ณ ห้องประชุมรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ

รายพระนามและนามกรรมการที่มาประชุม

๑. คุณหญิงคุสุภี มาลากุล ประธานกรรมการ
๒. นายธนิศ อยู่โพธิ์ รองประธานกรรมการ
๓. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ กรรมการ
๔. ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ กรรมการ
๕. นางอัมพร มีสุข กรรมการ
๖. นายสุชีพ บุญญานุภาพ กรรมการ
๗. นายประเสริฐ ณ นคร กรรมการ
๘. นายตรี อมาตยกุล กรรมการ
๙. นางบุญฉวี พรหมโปกรณ์กิจ กรรมการ
๑๐. นายแสวง สดประเสริฐ กรรมการ
๑๑. นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ผู้อำนวยการ

กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ กรรมการและเลขานุการ

๑๒. นายแปลก สนธิรักษ์ หัวหน้ากองวัฒนธรรม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๓. นางสาววรสศรี วัชรภักดิ์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการเก่าที่ได้รับเชิญเข้าร่วมประชุม

นางสาวอุไรกร บัณฑิตกุล

รายพระนามและนามกรรมการที่มีได้มาประชุม

ศาสตราจารย์ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร
หม่อมเจ้าสมัยเฉลิมกฤดากร หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล นายก
สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย นายกสมาคมจิตรกรรม
และประติมากรรม นายประสงค์ หงสนันท์ นายอุทิศ นาคสวัสดิ์

ว ล ฯ

๑. การรักษาความสะอาดในบริเวณวัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม

ประธานแจ้งว่าได้รับคำร้องทุกข์จากประชาชนหลายคน
ว่า ขณะนี้บริเวณวัดพระเชตุพนไม่ได้รับการดูแลความสะอาด
เท่าที่ควร จึงเห็นควรนำเรื่องเสนอกระทรวงศึกษาธิการพิจารณา
เป็นกรณีพิเศษ

ที่ประชุมลงมติเห็นชอบกับข้อเสนอ

ว ล ฯ

ที่ ๑๐๗๙/๒๕๐๔

วัดพระเชตุพน

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

เรื่อง รักษาความสะอาดบริเวณวัดพระเชตุพน

เจริญพร อธิบดีกรมการศาสนา

อ้างถึง หนังสือของกรมที่ ๑๕๓๕/๒๕๐๔ ลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔ เรื่องการรักษาความสะอาดบริเวณวัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย บันทึกวัดพระเชตุพน ๑๘ ชุด

ตามหนังสือที่อ้างถึงนั้น ได้รับทราบแล้ว เรื่องการรักษาความสะอาดบริเวณวัดพระเชตุพน นั้น นำที่กรม ฯ จะทราบความเป็นไปของวัด ว่าได้ปฏิบัติอย่างไร ซึ่งพอจะชี้แจงให้คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ฯ ได้ทราบ แต่เมื่อกรม ประสงค์ให้วัดทราบเช่นนั้น ก็ต้องการให้วัดเป็นผู้ชี้แจง จึงต้องชี้แจงโดยละเอียด และขอได้ส่งบันทึกนี้ให้คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ฯ ทุกท่านที่เข้าประชุมโดยผ่านกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้ใดต้องการอีกก็ยินดีจะแจกให้ เพราะวัดสำเนาไว้มากเพียงพอ

ฉะนั้นกรุณาดำเนินการโดยด่วนด้วย.

ขอเจริญพร

(ลงชื่อ) พระธรรมวโรดม

(พระธรรมวโรดม)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

บันทึกวัดพระเชตุพน

เรื่อง การรักษาความสะอาดบริเวณวัด

ตามหนังสือของกรมการศาสนาที่ ๗๕๕๕/๒๕๐๔ ลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔ เรื่องการรักษาความสะอาดบริเวณวัด พร้อมด้วยสำเนาบันทึกและรายงานการประชุมคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ของคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ครั้งที่ ๔/๒๕๐๔ เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน สกน. แจ้งว่า ประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ได้รับคำร้องทุกข์จากประชาชนหลายคนว่า ขณะนี้ บริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไม่ได้รับการดูแลความสะอาดเท่าที่ควร จึงเห็นควรนำเรื่องเสนอกระทรวงศึกษาธิการเป็นกรณีพิเศษ และที่ประชุมลงมติเห็นชอบกับข้อเสนอนั้น ได้รับทราบแล้ว

ขออนุโมทนาสาธุการเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่ได้กรุณาส่งเรื่องมาให้ทราบ และประชาชนผู้ร้องทุกข์ โดยเฉพาะท่านประธานกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม พร้อมด้วยคณะกรรมการผู้เข้าประชุมทุกท่านที่ได้เห็นความสำคัญของวัดพระเชตุพน นับว่าเป็นนิมิต

อันที่ยิ่งที่พระอารามนี้ได้มีผู้แสดงความเอาใจใส่และเป็นห่วงนับแต่ประชาชนจนกระทั่งผู้ทรงเกียรติ โอกาสนี้ จึงขอชี้แจงเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดบริเวณวัด ดังนี้

๑. วัดนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์พระปฐมบรมจักรีราชวงศ์ ทรงสถาปนาขึ้นพร้อมกันในคราวทรงสถาปนาพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกมีเนื้อที่ ๕๐ ไร่ ๓๘ ตารางวา แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือบริเวณพุทธาวาส และสังฆาวาส มีถนนพระเชตุพนผ่านกลาง ในบริเวณพุทธาวาสนั้น สิ่งก่อสร้างประกอบด้วยศิลปวัตถุอันวิจิตรเป็นจำนวนมาก เมื่อทรงสถาปนาเสร็จแล้วทรงพระราชทานชายฉกรรจ์เป็นข้าพระ ๖๖ คน สามีเณครว ๒๒๔ คน ให้เป็นผู้ดูแลรักษาวัด มีอายุอยู่ได้ ๓๑ ปีก็ชำรุดทรุดโทรมมาก รัชกาลที่ ๓ ต้องทรงปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่ ทั้งได้ทรงพระราชศรัทธาก่อสร้างขึ้นเพิ่มเติมอีกมากมาย

เมื่อรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้เลิกทาส ข้าพระก็ต้องเลิกไปด้วย แต่ก็ได้พระราชทานเงินปีสำหรับบำรุงพระอารามปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท แม้ว่าจะมีเงินถึงปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท นับว่ามี

ใช้น้อยในสมัยนั้น ก็ยังไม่สามารถจะรักษาถาวรวัตถุต่าง ๆ ให้คงสภาพอยู่ได้ ต้องรื้อศาลารายออกไป ๘ หลัง ภาพตามผนังพระวิหารทิศต่างๆ ต้องสูญเสียไป เพราะหลังคารั่ว เกินกำลังเงินที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ได้ทันทั่วทั้ง

รัชกาลที่ ๗ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นเวลาที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ซึ่งจำต้องตัดทอนงบประมาณต่างๆ จนกระทั่งงบประมาณส่วนพระองค์ เงินบำรุงวัดขึ้นปีละ ๔๐,๐๐๐ บาทก็ต้องถูกตัดออกไปด้วย ตั้งแต่นั้นมาสภาพของวัดก็มีแต่ชำรุดทรุดโทรมเป็นลำดับ ๆ

๒. ต่อจากนั้นมาการบำรุงรักษาวัดก็ขึ้นอยู่กับศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นงบประมาณที่ไม่แน่นอน ส่วนรายได้ที่แน่นอนกรมการศาสนา (กรมธรรมการ) เป็นผู้จัดเก็บจากที่ดินของวัดซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อยและกรมการศาสนาเป็นผู้จัดหารายได้จากงานเทศกาลประจำปี ซึ่งต่อมาก็ต้องหยุด เพราะขาดทุน

๓. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ สมเด็จพระวันรัต (เลื่อน ติสฺสทตฺตมหาเถระ) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีเงินวัดอยู่เพียง ๔๐ บาท แต่ท่านก็ได้เริ่มปฏิสังขรณ์โดยทุนส่วนตัวของท่านเป็นเบื้องต้น เมื่อมีผู้ทราบกิตติศัพท์ก็มีศรัทธาบริจาคสมทบ

และได้เริ่มหารายได้จากการจัดงานปีขึ้นใหม่ โดยทางวัดเชิญท่านผู้มีกุศลจิตเป็นกรรมการจัดงานติดต่อกันจนกระทั่งปัจจุบันนี้ วัดได้อาศัยรายได้จากการจัดงานปีนี้เป็นรายได้หลักสำหรับเป็นทุนการปฏิสังขรณ์รักษาบริเวณวัด สรุปรายการทะนุบำรุงวัดตั้งแต่สมัยสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺตมหาเถระ) มาถึงบัดนี้สิ้นเงินไปประมาณ ๕ ล้านบาทเศษ ได้รับเงินงบประมาณบูรณะวัดของรัฐบาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ ถึง ๒๕๐๔ เพียง ๗๘๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนแปดหมื่นบาท) หนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ กรมการศาสนาเคยให้วัดทำโครงการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดได้เสนอโครงการระยะยาว ๑๐ ปีๆ ละ ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาท) แต่กลับได้รับเงินเพียง ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาท)

๔. พ.ศ. ๒๔๙๒ นายประยงค์ ตั้งตรงจิตร เจ้าของห้างขายยาตราใบโพธิ์ ทำเตียน ประารภถึงวัดว่า ถ้าอยู่ในสภาพเช่นนี้ ต่อไปภายหน้าก็ยิ่งยากที่จะทำนุบำรุงรักษา เพราะนอกจากวัดจะไม่มีทุนและไม่มีศาสนสมบัติที่เป็นรายได้เพียงพอแก่การจ่ายแล้ว วัดยังขาดผู้ที่แสดงตนเป็นเจ้าของวัด เพราะว่าวัดไม่มีโรงเรียน จึงไม่มีศิษย์เก่าที่เป็นข้าราชการ พ่อค้า ซึ่งจะช่วยเป็นกำลังของวัดได้ จึงได้บริจาคเงิน ๓ ล้านบาทสร้างโรงเรียนตั้งตรงจิตรวิทยาลัย เพื่อให้วัดได้ทั้งเงินได้ทั้งคน โรงเรียน

เรียนหลังนี้เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ได้ติดต่อมอบให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยขอทุนการก่อสร้างเพื่อเป็นทุนสำหรับบูรณะวัด ๘ ล้านบาท เพื่อตั้งเป็นมูลนิธิบำรุงวัด เจ้าหน้าที่ของกระทรวงได้มาตรวจดูสภาพแล้ว บันทึกว่าอาคารไม่มั่นคง แต่กระทรวงศึกษาธิการก็ยังคงเข้าโรงเรียนนี้อยู่จนปัจจุบันนี้ ค่าเช่าโรงเรียนเดือนละ ๑๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาท) ซึ่งท่านผู้บริจาคขอให้จัดเป็นรูปมูลนิธิ แล้วนำผลประโยชน์มาใช้จ่ายโดยแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ สำหรับบำรุงวัดส่วนหนึ่ง บำรุงโรงเรียนส่วนหนึ่ง

๕. รายได้จากศาสนสมบัติของวัดปัจจุบันซึ่งกรมการศาสนาเป็นผู้จัด ทั้งกล่าวแล้วในข้อ ๒ ประมาณเดือนละ ๕,๐๐๐ บาท วัดขอเบิกเป็นค่าจ้างคนงานเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาท) ส่วนที่เหลือนั้นเป็นทุนสำรองในกรณีจำเป็น เช่น ชื้อฟ้าพระอุโบสถ พระวิหารพระพุทธไสยาสน์หักตัวหนึ่งก็ต้องใช้เงินเป็นจำนวนแสน

๖. การหาเงินบำรุงวัด ปีหนึ่งวัดจัดงานใหญ่ ๒ ครั้ง คือ

๑. งานสงกรานต์ประจำปี เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึง ๑๙ เมษายน รวมงาน ๗ วัน ๗ คืน โดยมีผู้มีศรัทธาเป็นกรรมการจัดงาน

๒. งานเทศน์มหาชาติในระหว่างเข้าพรรษา ซึ่งจะมีฎีกาบอกบุญก็แต่เฉพาะส่วนราชการ โรงเรียน องค์การที่อยู่ใกล้ ๆ วัด หรือที่มีส่วนสัมพันธ์กับวัด มิได้บอกบุญทั่ว ๆ ไป

รายได้จากงานทั้ง ๒ ครั้งนี้ ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา ประมาณปีละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองแสนบาท)

๗. ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ รัฐบาลต้องการให้วัดติดไฟฟ้ารอบบริเวณพุทธาวาส วัดต้องจ่ายเงินในการติดตั้งไฟฟ้า ๑๔ ดวงๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท รวม ๑๔,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นสี่พันบาท) ซึ่งพอจะเจียดเงินมาทำได้ แต่ปัญหาเรื่องค่ากระแสไฟฟ้านั้น วัดจำต้องแบกภาระเป็นอย่างยิ่ง (ดูข้อ ๙) และเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๔ กรมการศาสนาได้เร่งรัดให้วัดบูรณะกำแพงรอบบริเวณพุทธาวาส ซึ่งจะต้องใช้เงินประมาณ ๒ แสนบาท วัดไม่มีงบประมาณ กรมการศาสนาจึงให้งบประมาณมา ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาท) ก็ซ่อมได้เพียงกำแพง ๒ ด้าน คือ ด้านหน้าวัดกับด้านติดกับพระบรมมหาราชวัง และได้แต่เพียงซ่อมข้างนอกเท่านั้น ข้างในก็ต้องคงอยู่ในสภาพเดิม อีก ๒ ด้านก็ยังไม่ได้ซ่อม การที่ซ่อมได้นั้นก็โดยที่วัดดำเนินการเอง มอบให้กรมการศาสนาไปจัดการประมูลก็ไม่ยอมรับ

๔. การบูรณปฏิสังขรณ์วัดนั้น ได้พยายามจะรักษาถาวรวัตถุต่าง ๆ ให้คงค่าไว้ โดยมอบให้พระวิเชียรธรรมคุณธาร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น และมีพระภิกษุสามเณรช่วยอีกในกรณีที่สมควร มิใช่ทำแบบ “ผักชีโรยหน้า” หรือ “จ้าวสั่งมา ข้าก็ทำไป” โดยมีได้คำนึงถึงผลได้ผลเสีย เพราะเงินที่ได้มาแต่ละสตาลคันนั้น ทางวัดถือว่าเท่ากับเลือดเนื้อของผู้บริจาค ต้องสนองความตั้งใจของประชาชนให้ ได้กำไร มิใช่บาทหนึ่งทำเพียงสามสลึง ทั้งต้องพิจารณาจากความจำเป็นตามความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น เมื่อซ่อมกำแพงหน้าวัดแล้ว แต่ซุ้มประตูยังมีได้ซ่อมก็กลายเป็นของโสโครกไป คล้ายกับยายแก่เลี้ยงควายมาร่วมเวทีกับสาวสังคม และการซ่อมแซมก็ทำแต่เพียงบริเวณพุทธาวาส ซึ่งเป็นที่ท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ ส่วนสังฆาวาสซึ่งก็ชำรุดทรุดโทรมเต็มทีนั้น พระภิกษุสามเณรต้องชวนขวายเป็นซ่อมแซมกันเอง

๕. การที่ต้องแถลงเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์วัดมาบัดนี้ ก็เพื่อจะชี้แจงให้กระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม และประชาชนผู้ร้องทุกข์ ทราบถึงความเป็นมาของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยย่อ ๆ เพราะการรักษาความสะอาดบริเวณวัดนั้นเกี่ยวพันกับการบูรณปฏิสังขรณ์ ต่อไปนี้จะแสดงรายจ่ายประจำเดือนในปัจจุบัน ดังนี้

ก. ค่าแรงงาน ประจำเดือน

๑. ช่างปูน ๓ คน ๆ ละ ๑,๕๐๐ = ๔,๕๐๐ บาท
 ๒. ช่างไม้ ๑ คน = ๑,๐๐๐ บาท
 ๓. ช่างไม้ ๒ คน ๆ ละ ๗๐๐ บาท = ๑,๔๐๐ บาท
 ๔. คนงานทั่วไป ๑๒ คนๆ ละ ๒๘๐ บาท = ๓,๓๖๐ บาท
 รวม ๑๐,๒๖๐ บาท

ข. ค่าไฟฟ้า (เฉพาะบริเวณพุทธาวาส) ตามปกติ
 เดือนสิงหาคม ๒๕๐๔ เงิน ๑,๒๗๐.๘๐ บาท

ค. ค่าเครื่องอุปกรณ์การก่อสร้าง
 ประมาณเดือนละ ๑,๐๐๐๐.๐๐ บาท

รวมจ่ายประจำเดือน ๒๑,๕๓๐.๘๐ บาท

อนึ่ง โปรดพิจารณาค่าแรงงานโดยเฉพาะรายการที่ ๔ จะเห็นได้ว่าค่าแรงงานต่ำมาก วัดจึงต้องสงเคราะห์ให้ ที่พักอาศัยด้วย วัดมีรายได้จากที่ธรณีสงฆ์ซึ่งกรมการศาสนาจัดผลประโยชน์เดือนละประมาณ ๕,๐๐๐ บาท ขอเบิกมาเพียงเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท จ่ายเพียงค่าแรงงานก็ไม่พออยู่แล้ว

๑๐. “ประชาชนหลายคน” ที่ท่านประธานฝ่ายวัฒนธรรมแจ้งแก่ที่ประชุมนี้ก็ไม่ทราบว่าเป็นใครบ้าง จึงไม่ทราบ

ว่าที่ร้องทุกข์ว่า “ไม่รักษาความสะอาดเท่าที่ควรนั้น” ตรงไหน
อย่างไร จึงจนปัญญาที่จะชี้แจงหรือพิจารณาแก้ไขได้ เพราะ
เหมือนเอากำปั้นทุบดิน แม้คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมผู้ทรง
เกียรติตามรายพระนามและรายนามที่เข้าประชุม ซึ่งมีมติเห็น
ชอบกับข้อเสนอนั้น ก็ยังไม่ทราบว่าคณะกรรมการ ฯ นั้นจะรู้
จักสภาพของวัดพระเชตุพน หรือเมื่อได้รับคำร้องทุกข์แล้วได้ไป
ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างไรก่อนที่จะลงมติหรือไม่ หากเข้าก็
จะเป็นแบบ “คนตาบอดคลำช้าง” จึงเป็นเหตุให้ต้องชี้แจง
กันอย่างยืดยาว ถ้าจะว่าถึงความไม่สะอาดบริเวณวัดพระเชตุพน
นั้น แล้วก็ขอรับว่าเป็นความจริง พุทธคุณ เพราะวัดนี้มีบริเวณ
กว้างใหญ่ เนื้อที่ ๔๐—๕๐ ไร่ ถ้าจะตีกันนั้นไม่ต้องที่กว้าง
ขนาดวัดพระเชตุพน เพียงในร่างกายของทุก ๆ คน ก็ถือว่าไม่
สะอาดได้ทั้ง ๆ ที่อาบน้ำทำความสะอาดทุกวัน

๑๑. คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ผู้เสนอเรื่องนี้เท่า
กับโจทก์ อาตมาภาพเท่ากับจำเลย กระทรวงศึกษาธิการคงจะ
เป็นศาล ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความปรารถนาดีในการที่ทำนุบำรุง
รักษาพระอาราม กล่าวหามาก็แก้คดีกันไป ดังนั้นเพื่อให้เป็น
หลักฐานสำหรับจำเลยก็ขอเสนอพยานบุคคล ๓ ท่าน ซึ่งเป็น
ผู้มีหน้าหนักพอจะฟังได้ และมีประชาชนทั่วไปรู้จักดี คือ

๑. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะประชาชน
๒. ม.ร.ว. สุนันทาธิ์ สวัสดิ์กุล ในฐานะนักศึกษา
๓. ร. บุนนาค ในฐานะนักถ่ายภาพ

โปรดเชิญท่านทั้ง ๓ นี้ สอบถามข้อเท็จจริงว่าวัดได้ดำเนินการอย่างไร เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดบริเวณวัดในปัจจุบันนี้

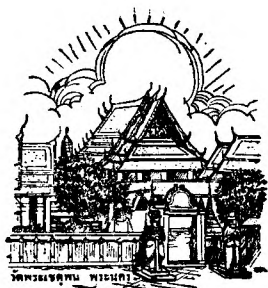
พระอารามนี้สำเร็จได้โดยบุญฤทธิ์ของพระมหากษัตริย์ และได้ทรงแผ่พระบารมีคุ้มครองรักษาอยู่ตลอดมา บัดนี้ การปกครองรักษาตกเป็นภาระของเจ้าอาวาส จึงไม่ต่างกับยากอยู่บ้านเศรษฐี ถ้ากระทรวงศึกษาธิการซึ่งบริหารการพระศาสนาในพระบรมมหาราชวัง จะได้กรุณาพิจารณาฐานะของวัดพระเชตุพนเป็นกรณีพิเศษ ดังที่คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมเสนอมาก็คจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ดีกว่าพูดกันไปเขียนกันมา สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์.

พระธรรมวโรดม

(พระธรรมวโรดม)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔

ไอ้ วัดโพธิ์เป็นวัด กษัตริย์สร้าง

ลุ่ม เจริญศรัทธา

ในบรรดาพระอารามหลวงทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในรายการที่นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องไปดู วัดโพธิ์เป็นวัดหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ วัดโพธิ์หรือวัดพระเชตุพนนี้เป็นวัดใหญ่ มีอาณาเขตกว้างขวางที่สุดถาวรวัตถุก็มีมากมายที่สุดใน บรรดาอารามทั้งหลายในกรุงเทพฯ ๗ ทุกอย่างแล้ว ทางรัฐบาลก็ควรจะเหลียวแล มิ่งงบประมาณช่วยทางวัดอีกโสดหนึ่งด้วย เนื่องจากเป็นวัดใหญ่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งพระอารามหลวงแห่งนี้ก็กว้างขวาง การปรับปรุงดูแลให้ทั่วถึงกันนั้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณมากจะโยนภาระให้แก่ทางวัดแต่อย่างเดียวหาได้ไม่ งานถาวรวัตถุชิ้นนี้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งชาติ มิใช่ของเจ้าอาวาสหรือคนกลุ่มน้อย แต่เดิมนั้นพระมหากษัตริย์ ทรงถือว่าเป็นพระราชภาระกิจที่จะทรง

ทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระอารามตลอดมา แต่บัดนี้อำนาจการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินไปขึ้นอยู่กับรัฐบาล ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่ควรปล่อยปละละเลย โดยถือเสียว่าเป็นหน้าที่ของสัปบุรุษ และเจ้าหน้าที่คณะกรรมการของวัดที่จะจัดหางบประมาณเอาเอง ดังที่กำลังปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกวันนี้

ไหน ๆ รัฐบาลก็ได้เงินจากนักท่องเที่ยวปีละมาก ๆ นำที่จะเจียดไปบำรุงสถาบันอันถึงคุณนักท่องเที่ยวเข้าประเทศ จริงอยู่การจัดงานวัดเพื่อหารายได้เข้ามาสำหรับใช้จ่ายในการบำรุงรักษาปฏิสังขรณ์นั้น ทางวัดก็สามารถจะทำได้และก็ได้ผลดีอยู่ แต่เราก็ควรจะคำนึงถึงผลเสียบางอย่างที่จะติดตามมา เพราะการจัดงานวัดแต่ละครั้งก็ต้องมีการปลูกสร้างร้านรวงและสิ่งก่อสร้างนานัปการ สิ่งเหล่านี้ได้ทำความเหลกเลาญให้แก่ต้นไม้และถาวรวัตถุต่าง ๆ เช่น กระเบื้องหรือหินปูพื้นก็ถูกเจาะเพื่อฝังเสาลงไป ทำความเสียหายยับเยินอย่างมากมาย เราไม่ควรจะนำงานชนิดนี้เข้ามาในบริเวณพระอารามหลวง ซึ่งก่อสร้างกันด้วยฝีมือวิจิตรประณีตเช่นนั้นเมื่อมองในมุมกลับ ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำลายวัดให้ทรุดโทรมลงไปด้วยเช่นกัน สมณะนั้นเล่าก็ควรเป็นผู้สละละโลภภัยมิใช่ผู้ที่มาวิ่ง ๆ เต้น ๆ จัดหาเงิน บางวัดเจ้าอาวาสท่านถึงกับ

ร้องว่าพระอารามหลวงนั้น พระราชามหากษัตริย์สร้างอย่าง
 วิจิตรทั้งหนึ่งปราสาทราชวังเดิมก็พระราชทานเงินปีสำหรับทำนุ
 บำรุงพระอาราม บัดนี้ไม่มีเงินจากรัฐบาลเลยจะให้ท่านผู้ซึ่ง
 เป็นลูกชาวบ้านมาดูแลตำหนักรักษาไว้ให้ได้อย่างไรได้ ฟังดูก็น่า
 เห็นใจ สมัยนี้อณาจักรกับศาสนจักร ก็จะแยกกันห่างออกไป
 ทุกที

หากทางวัดปล่อยให้พระอารามกรุงรัง ทางบ้านก็บ่น
 ว่า วัดไม่ช่วยพัฒนาประเทศ วัดพระเชตุพนเองก็เคยถูก
 คณะกรรมการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชา
 ชาติวิพากษ์วิจารณ์ โดยที่กรรมการคณะนั้นดูเอาที่ปลาย
 เหตุ มิได้คำนึงเลยว่าเจ้าอาวาสวัดนั้นได้ทำนุบำรุงพระอาราม
 ให้ดีขึ้นเพียงไร ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับความสนับสนุนจากทางการ
 บ้านเมืองเลย จะทางกำลังใจหรือทางกำลังทรัพย์ก็ตาม

การปล่อยปละละเลยถาวรวัตถุ ภายในพระอาราม
 ยังไม่ร้ายเท่ากับการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยไม่พิจารณา
 ถึงศิลปและความสำคัญของโบราณวัตถุภายในพระอารามนั่นเอง
 ถ้าใครใส่ใจในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะอย่างไรเข้าไปวัดไหน เป็นท้อง
 ประสบสิ่งอันทุเรศขัณฑ์นตาแทบทุกวัดไป แม้ว่าพระอาราม

หลวงชั้นเอกชนิตราชวรวิหารก็มีได้อยู่ในเกณฑ์ยกเว้น ข้าพเจ้า
มีความเห็นว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยตรง ที่จะยื่นมือเข้า
อุปถัมภ์วัดอย่างกว้างขวาง โดยถือเสียว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอัครมณี
อันล้ำค่า เป็นศิลาเอกอู่คุ้มเมือง ซึ่งเราจะต้องเทอดทูนอยู่
ตลอดไป จะปล่อยให้ตามบุญตามกรรมมิได้

ถ้าใครเข้าไปในบริเวณพระมหาวีหารพระพุทธไสยาสน์ก็จะ
เห็นได้ว่าเจ้าหน้าทีของวัดได้ทำลูกกรงเหล็กตรงประตู และหน้า
ต่าง ปิดเต็มทั่วไปหมด เจตนานั่นก็เพื่อจะป้องกันนักโจรกรรม
ใจหินชาติ ซึ่งลักลอบไปขูดทองคำเปลวตามลายรดน้ำ ที่บาน
ทวารและหน้าต่าง ทำความเสียหายให้อย่างอเนกอนันต์แก่
พุทธสถาน ซึ่งวัดต่างๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรีได้ถูกทำ
ลายทำนองนี้มาเสียมากต่อมากแล้ว เจตนานี้เป็นสิ่งที่น่าสรร
เสริญ แต่การปฏิบัตินี้เป็นเรื่องที่บกพร่อง ซึ่งแม้ว่าดูเผิน ๆ
จะไม่สลักสำคัญอะไร แต่ผู้มีรสนิยมได้พบเห็นเข้าต่างก็ส่ายหน้า
ด้วยความรู้ันทดใจกันทั้งนั้น เพราะเจ้าหน้าทีของวัดได้ไปจ้าง
ช่างตัดเหล็กชาวจีน ตัดเป็นลวดลายไทยฝีมือเลว ไม่มีการ
ผสมกลมกลืนกับสิ่งก่อสร้างนั้นเลยแม้แต่น้อย เป็นการทำลาย
สุนทรียภาพของพระมหาวีหารให้ด้อยลงอย่างน่าใจหาย อันที่

จริงนั้น การออกแบบลายลูกกรงเหล็ก เพื่อตกแต่งพุทธสถาน
ที่สร้างด้วยฝีมือประณีตเช่นนี้ ควรจะได้ใช้นายช่างมัณฑนศิลป์
ปริญญา หรือการประกวดแบบจากผู้เชี่ยวชาญทางมัณฑนศิลป์
โดยเฉพาะเพื่อให้ได้ของดีงามทั้งต้องการ การใช้ช่างผู้ไม่มีความ
รู้หรือมีความรู้พิน ๆ ไม่เข้าใจในสุนทรียภาพใด ๆ ในโบราณวัตถุ
เหล่านั้น เมื่อกระทำลงไปแล้ว ก็เป็นเรื่องเสียหายอย่างช่วย
อะไรไม่ได้ เป็นการเปลืองเงินเปลืองทองลงไปเปล่า ๆ ปล่อยให้
ในความรู้สึกของข้าพเจ้า เมื่อได้เห็นลายชนิดนี้ประดับทางประตู
หน้าต่างพระมหาวีหารแล้ว ก็อยากจะให้ปล่อยไว้โล้น ๆ อย่างเดิม
จะดีกว่า แม้จะเสี่ยงต่อโจรกรรมก็เห็นจะยอม ดีกว่าที่จะปล่อย
ให้ลวดลายชั้นเลวเหล่านั้น ทำลายความงาม ของเดิม ลงไปอย่าง
ย่อยยับในขณะนี้

การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียดใจสูงสุด ก็คือ ได้
มีการก่อสร้างศาลาสมัยใหม่, ทาสีฉูดฉาดแข่งบารมีกับพระวิหาร
พระพุทธไสยาสน์ ผู้ก่อสร้างไม่ได้คำนึงถึงเลยแม้แต่น้อยว่า สิ่ง
ที่ก่อสร้างขึ้นมานั้น แทนที่จะเป็นของดีงาม ก็กลับกลายเป็น
รังควานของดีงามเดิมให้ต่ำต้อยลงไป จะเป็นด้วยความรู้เท่าไม่
ถึงการณ์อย่างใดก็ตาม แต่ก็มีข้อน่าคิดหลายประการที่น่าจะคำ

นี้ถึงกันบ้าง เช่นพระวิหารขนาดมหึมาเช่นนั้น นายช่างโบราณได้พยายามสร้างสรรค์มาอย่างประณีต โดยเจตนาแล้วก็เพื่อจะอวดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพระมหาวีหาร เพื่อให้น้อมนำให้คนเลื่อมใสในพระพุทธปฏิมาซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในนั้น ดังนั้นนายช่างจึงได้พยายามก่อสร้างกำแพงบริเวณใกล้พระมหาโพธิ์ ให้มีขนาดเล็กโดยหวังจะขับพระมหาวีหารให้เด่น และไว้ระยะเป็นจังหวะที่พอเหมาะพอสวม แม้หอร่องซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระมหาวีหาร ก็ได้กระเถิบไปห่างออกไปพอติบพอตี เพื่อที่เราจะได้ลานกว้าง ๆ รอบบริเวณสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ชิ้นนี้ ทำให้ผู้คนที่ได้เข้ามาชม ได้เห็นความสง่างามอย่างเต็มที่ แต่บัดนี้ ไม่เข้าใจว่าทำไมจึงมีการสร้างศาลาขนาดใหญ่โทะอะทะครอบทับพระมหาโพธิ์ลงไป โดยออกแบบเป็นของสมัยใหม่ ทาสีเสียฉูดฉาด ที่ร้ายกาจก็คือศาลาขนาดใหญ่นี้ได้เบียดกรออาณาเขตพระมหาวีหาร จนบดบังความงามด้านข้างนั้นลงหมดสิ้น เป็นเรื่องน่าเสียดายจนพูดไม่ถูก ดังกับว่าเราได้เห็น คนเขารื้อ พระมหาวีหาร แห่งนั้นลง ต่อหน้าต่อตาจะนั้น

กรณีเช่นนี้ ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงพระราชปรารภ
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเมื่อ

ได้ทรงสร้าง พระมหาเจดีย์ อีกรองค์หนึ่ง จนครบ สองค
 ทางด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถแล้วก็ได้ตรัสห้าม
 ไว้ว่า ต่อไปนี้พระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อๆ ไป
 อย่าได้สร้างพระมหาเจดีย์ขึ้น จนได้เป็นธรรมเนียมอีก
 ต่อไปเลย เพราะจะเป็นการรกวัดไปเปล่าๆ พระราช
 ปราบกั้นเป็นเสมือนกำแพงกาศิต ปรากฏว่าในรัชกาล
 ต่อมาไม่มีการ ก่อสร้างเพิ่มเติมในบริเวณ วัดพระเชตุ
 พนอีกต่อไป มีแต่การบูรณปฏิสังขรณ์ ไม่ให้ชำรุด
 หรุคโทรมลงไปเท่านั้น

นอกจากการก่อสร้างศาลาขนาดใหญ่แข่งพระบารมีกับพระ
 มหาวิหารจนเป็นเรื่องน่าเศร้าแล้ว ก็ยังได้เห็นการแต้มสีตามภู
 เชาจำลอง ด้วยสีฉูดฉาดบาดตา ตามบริเวณสระน้ำถัดไปทางทิศ
 ใต้ ทำให้สิ่งของที่สร้างกันเกือบล้มเกือบตายในสมัยรัชกาลที่ ๓
 เสียหายหมด ทั้งๆ ที่เป็นพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์
 พระองค์นั้น ที่โปรดให้ริ้วสวนขวาซึ่งก่อสร้างไว้อย่างวิจิตรงด
 งานในพระบรมมหาราชวัง แต่รัชกาลที่ ๒ โปรดให้เอามาถม
 แต่งวัดพระเชตุพนให้ร่มรื่น โดยหวังให้เป็นพระมหากุศลพุทธ
 ศาสนิกชนทั่วไปจะได้ใช้บริเวณวัด เป็นที่พักผ่อนสงบอารมณ์

อย่างแท้จริง ก็การประดิษฐ์ประคอยสวนขวาหรือการตกแต่งสระน้ำ และสวนภายในวัดพระเชตุพนแห่งนี้ได้ใช้ความเพียรพยายามอย่างล้นเหลือ เพื่อจะได้ดูเป็นธรรมชาติและสงบรวมรื่นสมดังพระราชประสงค์เป็นศิลปการตกแต่งชนิดหนึ่ง ซึ่งพออดอ้างกับต่างชาติ

แต่บัดนี้สวนอันร่มรื่นภายในวัดพระเชตุพน ได้กลับกลายเป็นโรงงัวไปเสียแล้ว ต้นไม้ต้นไร่ที่คนโบราณท่านสรรหา มาประดับประดาไว้อย่างวิจิตรบรรจง ก็ถูกรื้อถอนไปบ้าง ปล่อยให้ตายไปบ้าง ดูเป็นเรื่องตามบุญตามกรรมเสียเหลือเกิน ก่อให้เกิดความสลดตรันทใจอย่างสุดซึ้ง ภายในอาณาเขตพระอุโบสถนั้นเล่า ก็เคลื่อนกลาตไปด้วยนักลอกรูปที่มีอาชีพทางก๊อปปี้ลวดลายสลักบนแผ่นหินอ่อน อันประดับอยู่บนรอบ ๆฐานพระอุโบสถ ดูแล้วก็สังเวช ทำให้บรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์ของพระอุโบสถขาดความขลังลงไปอย่างฉับพลัน รำ ๆ ให้คิดฝันไปว่า กำลังเข้าไปชมโรงงานอุตสาหกรรมผลิตงานภาพสลักเสียรำไป เรื่องนี้มีผู้เคยให้ความเห็นว่าควรที่ทางวัดจะได้คิดถอดพิมพ์รูปสลักเหล่านี้เป็นปูนปลาสเตอร์เสียทั้งหมด แล้วหาสถานที่อีกแห่งหนึ่งติดตั้งไว้สำหรับนักลอกรูปโดยเฉพาะ ให้

ดำเนินอาชีพเป็นล่ำเป็นสันไปเสียเลย ผลประโยชน์ของวัดก็ไม่ได้เสียไป ความสง่าราศีของพระอุโบสถอันศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่พลอยมัวหมองไปด้วย อันที่จริงก็น่าเห็นใจ เพราะทางวัดหารายได้จากวิธีการนี้เดือนละจำนวนมากโขอยู่ นักลอกรูปฝีมือชำนาญนั้น สามารถหารายได้จากงานนี้เดือนละหลายพันทีเดียว นี่เป็นสถิติที่น่าตกใจสำหรับอุตสาหกรรมจำเป็นประเภทนี้

ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์มานี้ มิได้เจตนาลบหลู่ หรือทำลายเกียรติคุณท่านผู้ใด ซึ่งได้มีเจตนาอันสูงยิ่งในการที่จะ ผลุ่รักษา พระอารามหลวง แห่งนี้ให้ดำรงสมดังปรารถนา แต่เป็นเพียงข้อคิดที่ได้ประมวลจากความอัดอั้นตันใจของผู้พบเห็นทั่ว ๆ ไปต่อสิ่งที่ได้บังเกิดแก่วัดนี้ ในฐานะที่วัดแห่งนี้เป็นวัดที่คู่บุญบารมีของกรุงเทพมหานคร และของพระราชวงศ์จักรี ด้วยเหตุนี้จึงเห็นสมควรที่จะแก้ไขส่วนที่บกพร่องไปแล้วนั้นให้ดีขึ้น และก็จะได้เป็นเครื่องสังวรณ์แก่ผู้ที่มีเจตนาดีในการจะประกอบ บุญกุศลบูรณปฏิสังขรณ์วัดให้ดีขึ้น จะได้เป็นเครื่องเตือนใจว่า ควรทำไปตามที่ถูกที่ควรมิใช่เห็นดีเห็นงามตามอำเภอใจแห่งตน แต่ควรจะเป็นเรื่องที่เกิดจากความเห็นชอบของนายช่างผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะโดยเฉพาะ

ข้าพเจ้าเคยฝันไปว่า บริเวณด้านข้างวัดโพธิ์
 ด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงตลาดท่าเตียน ถ้าได้
 เตียนลงไปสมชื่อ แล้วมีนาเป็นสวนดอกไม้ร่มรื่น
 ตลอดไปตามแนวเขื่อนริมแม่น้ำ ตลอดไปถึงพระ
 บรมมหาราชวัง เปิดโล่งให้เห็นพระปรางค์วัดอรุณ
 ราชวราราม อันเห็นสง่าได้แต่ไกล ภาพเช่นนี้คงจะ
 เป็นภาพที่สวยงามที่สุดในเอเชียอาคเนย์ ไม่มีแห่งใด
 เทียบได้ วัดโพธิ์ก็จะเห็นเด่น มลัมเมืองท่ามกลาง
 แสงแดดที่จับเปลวทองคำตามหน้าบัน และช่องฟ้าใบ
 ระกา มองระยะยิบระยะยับผดุงขึ้นจากสวนรุกขชาติอัน
 ตระการตา ถ้าความฝันเช่นนี้เป็นความจริง ข้าพเจ้า
 จะภูมิใจเป็นที่สุด และกล้าท้าทายกับชาติใด ๆ ทั้ง
 หมดในเอเชียที่ว่า เรามิเพชรรานหนึ่งชนิดไม่มีสอง
 ประดับพระนครไม่แพ้ใครทั้งนั้น น่าขอบใจเทศบาล
 ที่ได้เปิดสนามตรงหน้าวัดสุทัศน์ ทำให้พระอาราม
 แห่งนี้มองเห็นเด่นสว่างแต่ไกล ถ้าสิ่งเช่นนี้จะเกิด
 ขึ้นแก่วัดพระเชตุพนแล้ว ความฝันอันน่าสุดเออ
 เช่นนี้ ก็จะทำให้กรุงเทพพระมหานครระบือชื่อไป
 โกลที่เดียว แต่ใครเล่าที่จะมองเห็นความสำคัญเช่นนี้

ชีแจงบทความ

เรื่อง

ไอ้วัดโพธิ์เป็นวัดกษัตริย์สร้าง

วัดพระเชตุพนได้รับหนังสือวารสาร ชื่อสังคมศาสตร์
ปริทัศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ ตามหนังสือนำของผู้ส่งมาถวาย
คือบรรณาธิการหนังสือวารสารนั้นแจ้งว่า เพราะมีเรื่องเกี่ยว
แก่วัดพระเชตุพนอยู่ด้วย หวังว่าจะเป็นที่สนใจของทางวัด
เมื่อได้อ่านแล้วก็รู้สึกจับใจในความคิดเห็นของผู้เขียน คือ
“ลุ่ม เจริญศรัทธา”

ได้อ่านทบทวนไปมาหลายครั้งหลายหน เพื่อวิจารณ์
เจตนาของผู้เขียน เห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า ผู้เขียนมุ่ง
ความดีแก่วัด ไม่มีทางจะพิจารณาเป็นอย่างอื่น

เมื่อได้อ่านแล้วเกิดความอุ่นใจว่า มีผู้หวังดีต่อวัดพระ
เชตุพนอยู่มาก จึงมีความห่วงใยในสภาพของวัด ผู้เขียนได้
ซาบซึ้งด้วยดวงใจอันบริสุทธิ์ของตนว่า วัดพระเชตุพนเต็มไปด้วย
ไปด้วยศิลปะของชาติและศาสนา ควรที่จะทอดทูลรักษาไว้ให้

เป็นสมบัติของโลก เพราะศิลปะวิจิตรกรรมที่ดีที่สุดของชาติ นอกจากพระบรมมหาราชวังแล้ว ถัดมาก็คือวัดในพระพุทธศาสนา เพราะวัดและวังมีฐานะเทียบเท่ากัน กล่าวคือวังอาคารใช้ช่อฟ้าใบระกาได้ วัดก็มีได้ เป็นทั้งนี้อาคารของวัดโดยเฉพาะ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร ท่านยกย่องกันว่า เป็นที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด โบสถ์ วิหาร เป็นประหนึ่ง ที่ประทับของพระพุทธเจ้า ศาลาการเปรียญเป็นที่แสดงธรรม ศึกษาพระธรรมวินัย หอไตรเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎก ส่วนกุญแจนั้นถ้าเป็นตำหนักเจ้าที่ทรงผนวช หรือตำหนักสมเด็จพระสังฆราช ก็ใช้ช่อฟ้าใบระกาทุกด้วย เพื่อเกียรติของผู้ประทับ แสดงให้ทราบศักดิ์และฐานะ กุญแจที่มีฐานะเป็นตำหนักแล้ว ใครจะไปอยู่ร่วมไม่ได้ ถ้ามีฐานะยศศักดิ์ไม่เท่ากันหรือสูงกว่า จะอยู่ได้แต่ผู้รักษาเท่านั้น

พระมหากษัตริย์ของประเทศไทย ตั้งแต่โบราณกาลมา ยกย่องพระพุทธศาสนา ทรงเคารพ ทรงนับถือ ทรงอุปถัมภ์ สิ่งใดที่พระมหากษัตริย์ทรงเคารพนับถือบูชา สิ่งนั้นต้องมีคุณภาพสูงศักดิ์และสูงสุด พระพุทธเจ้าทรงเคารพพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ พระมหา

กษัตริย์ทรงเคารพพระพุทธศาสนาที่ทรงนับถือ ฉะนั้น
 สิ่งก่อสร้างเกี่ยวแก่พระพุทธศาสนา จึงทรงเลือกคัด
 จัดสรรล้วนแต่สิ่งที่มีค่าสูงสุด และมีวิจิตรกรรมประณีต
 วิจิตรบรรจงทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สมกับคุณภาพของพระ
 พุทธศาสนาที่ทำให้ผู้ปฏิบัติให้มีความสุขกาย สุขใจ และถึง
 ผั่งแห่งความบริสุทธิ์ในอวสานแห่งการเข้าถึงธรรมชั้น
 สูงสุด หมกกิจที่จะต้องทำต่อไป

วัดพระเชตุพน เป็นวัดหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ทรง
 สถาปนาด้วยพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้า เดิมที่ทรงสร้างไว้
 เป็นคูบ้าน คูเมือง คูศาสนา ทรงหวังให้เป็นเกียรติแก่พระ
 พุทธศาสนาที่ทรงนับถือ สิ่งต่าง ๆ ที่ทรงสร้างไว้ มีวิจิตร
 กรรมประณีตงดงามจับตาจับใจของผู้ได้เห็น มองดูเบื้องฟ้า
 ส่วนสูงก็ได้ระยะสมส่วนกัน มองดูท่ามกลางทุกสิ่งทุกอย่าง
 มีส่วนได้ระยะเบี่ยงไม่รกดตา มองดูพื้นเบื้องต่ำ ท่านวางระยะ
 ดูนองามยิ่งนัก หมายความว่าทุกอย่างที่ท่านสร้างไว้งามทั้ง
 พนที่ งามทั้งตัวอาคาร งามทั้งลวดลาย ท่านวางระยะเท่า
 กันหมด

เมื่อก่อนนั้นปรากฏตามหลักฐานว่า พระเจ้าแผ่นดิน
ทรงอุปถัมภ์และทรงซ่อมตามลำดับมา และทำเป็นคราว ๆ
และมีเลขาวัคพิทักษ์รักษาดูแลรักษาความสะอาด เลขาวัคมีจำ
นวนตั้งร้อย ประกอบกับการปกครองสมัยก่อนกวตขันมาก
ไถ่ยีนคำพูดสืบ ๆ กันมาว่า ใครบ้านน้ำลายหรือน้ำหมากลงบน
พื้นวัดจะต้องถูกลงอาญาวัค คือถูกเขี่ยน และถูกปรับถึงกึ่ง
ตำลึง ผู้เข้าวัดต้องระวังตัวกันมาก ทุกแห่งมีผู้รักษา ถ้าจะ
อุปมาก็เหมือนวัดพระศรีรัตนศาสดารามบัดนี้

ต่อมาการซ่อมก็มีมาโดยลำดับ ๆ การซ่อมนี้ได้พระ
ราชทานเงินปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท เงินจำนวนนี้ทางการซ่อม
แต่มาถึงรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรรส ทรงตั้งกรรมการปฏิสังขรณ์ ระยะหนึ่งนรุต
หน้าไปมาก เพราะทางวัดเป็นกรรมการอยู่ด้วย มีพระมงคล
เทพมุนี (ใจ) ดำเนินการซ่อม

เมื่อถึงรัชกาลที่ ๗ เงินจำนวนนี้ถูกตัดเพราะเป็นสมัย
ทุลยภาพ คือตัดรายจ่าย ตัดคนงานข้าราชการออก เพราะ
งบประมาณของประเทศปิดหีบไม่ลง วัดพระเชตุพนเลยถูกตัด
ไปด้วย เท่ากับถูกถอดแพตงแค้นขึ้นมา ต่อแต่นั้นก็เป็นหน้าที่
ของเจ้าอาวาสจะพึงดำเนินงานเอง

งานของวัดดำเนินมาด้วยความลำบากยากแสน เพราะเมื่อสมเด็จพระวันรัต (ติสฺสทตฺต) ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส เงินทุนของวัดมีเพียง ๔๐.๐๐ บาท (สี่สิบบาท) พระคุณท่านก็ยังพอใจว่ายังมีทุนให้ดำเนินงานปฏิสังขรณ์ จากนั้นได้อาศัยกำลังของผู้ศรัทธาบ้าง ทุนของสมเด็จพระวันรัต (ติสฺสทตฺต) บ้าง เพราะสมัยพระคุณท่านเป็นเจ้าอาวาส ประเทศไทยกำลังอยู่ในสภาพสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่พระคุณท่านก็ได้พยายามปฏิสังขรณ์เรื่อยมา เพิ่งเริ่มจ้างงาน และงานกำลังจะเงินหน้า

เมื่อสงครามสงบ สมเด็จพระวันรัต (ติสฺสทตฺต) ได้ถึงแก่มรณภาพ ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่มาจนปัจจุบันนี้ การปฏิสังขรณ์ก็ดำเนินมาตามลำดับ และยิ่งรุดแรงมากขึ้น เพราะโบราณวัตถุปูชนียสถานนั้น ๆ เข้าสู่ความชำรุดทรุดโทรมมากขึ้น และทวีความทรุดโทรมรุนแรงขึ้นทุกวัน ๆ สภาพของวัดใหญ่โตมโหฬารเพียงไร ย่อมอยู่ในสายตาของผู้ได้เห็น ย่อมอยู่ในสายตาของท่านผู้คิดนึก

เมื่อท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรียังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ ได้ให้งบประมาณบำรุงพระ

พุทธศาสนาปีแรกนั้นหลายล้านบาท วัดพระเชตุพนได้รับส่วนแบ่งประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท เงิน ๒๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (สองแสนบาท) ที่วัดได้รับอุปถัมภ์จากรัฐบาลนั้น ใคร ๆ ก็เข้าใจว่ามีจำนวนมาก และพูดว่าการซ่อมต้องเรียบร้อยตลอดวัดแน่นอน นั่นเป็นความรู้สึกของคนบางคน แต่ทางวัดมิได้ติดใจเงินจำนวนนั้น เพราะรู้สึกแน่ใจว่าอีก ๑๐ เท่านั้น ก็ยังไม่เรียบร้อยทั้งเข้าใจกัน

จะเรียบร้อยตลอดวัดอย่างไรได้ ขอให้เข้าใจดังนี้ เมื่อได้เงินจำนวนนั้นมาแล้ว ทางวัดจำเป็นต้องซ่อมหน้าบันวิหารพระพุทธไสยาสน์ เพราะถูกอสุนีบาตพังลงมาด้าน ๑ คือด้านตะวันตก เป็นมุขลดสามชั้น จัดการซ่อมเพียงด้านเดียวเท่านั้น ต้องใช้เงินถึง ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาทเศษ) คือทางวัดต้องหาเพิ่มเติม การซ่อมดังกล่าวแล้วจึงเรียบร้อย เพียงแต่ซ่อมหน้าบันด้านเดียวเท่านั้น ถ้าซ่อมทั้งหลังจะต้องจ่ายเงินเพียงไหน เวลานี้หน้าบันด้านตะวันออกชำรุดมากอีกแล้ว ถ้าจะซ่อมเพียงราคาสามแสนเศษคงไม่สำเร็จ เพราะค่าแรงและสิ่งของทวีราคาขึ้นมากกว่าก่อน ถ้าจะซ่อมก็ต้องประเมินราคาไว้ ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาท) เพื่อให้มั่นใจว่าจะทำการ

ซ่อมสำเร็จ ถ้าทำไม่สำเร็จก็เป็นการทำลายโดยตรง วัดจึงยังไม่จัดการซ่อมเพราะมากทุน ปล่อยเอาไว้ดูใจกันเล่น

พระพุทธรไสยาสน์ยาว ๒๐ วาเศษ พร้อมด้วยฐานรองรับองค์พระพุทธรไสยาสน์ทางวัดจัดซ่อม ต้องใช้เงิน ๖๐๐,๐๐๐ บาทเศษ (หกแสนบาทเศษ) ด้วยกำลังศรัทธาของประชาชน ต้องใช้เวลาหลายปีจึงเรียบร้อย เฉพาะพระวิหารพระพุทธรไสยาสน์ถ้าจะซ่อมให้หมดทั้งพระวิหาร สองล้านบาทไม่พอจ่าย ราคาที่ตั้งไว้นี้ไม่ใช่ราคาเหมาะให้นายช่างวัดคุมงานตรวจงานเอง โดยตัดรายจ่ายค่าคุมงานลงได้มาก เพราะทำงานหลายปี

ก่อนจะทำลงไป ได้พิจารณาถี่ถ้วนถึงลวตลายและทรวดทรง เพราะวัตรักของเก่าและพยายามรักษาในเมื่อไม่เหลือวิสัย ยิ่งประณีตมากก็ยิ่งลงทุนมาก เพราะงานละเอียดทำได้ช้า ต้องพิมพ์ลายเดิมไว้เป็นตัวอย่าง มิได้ทำเอาตามใจชอบ โดยเห็นว่าลวตลายของเก่านั้นเป็นยอดของศิลปะแล้ว

“ ลุ่ม เจริญศรัทธา ” ได้พิจารณาถึงกรงเหล็กกันหน้าต่างพระวิหารพระพุทธรไสยาสน์ ทางวัดพอใจในคำวิจารณ์นั้น เพราะวิจารณ์ได้ถูกต้อง และตรงความเห็นของวัดมาแล้ว ก่อนจะทำลงไปนั้น ทางวัดได้ยกขึ้นพิจารณาอย่างรอบคอบว่าเมื่อ

ทำแล้ว ลวดลายไม่รับกับของเก่า ก็ดูเป็นของหลอกกันในตัว
และเป็นการฟ้องผู้ทำไปในตัวว่า ไม่สามารถหรือไม่รอบคอบ

ก่อนที่จะกรหน้าต่างจะมีขึ้น พวกอันธพาลชุมเหมือนมด
หักคอพระพุทธรูปไป ๓๐ กว่าองค์ ลอกทองพระพุทธรูปไป
นับจำนวนร้อย หน้าต่างประตูพระวิหารต่าง ๆ ถูกขโมยใช้
น้ำกรดดูไปจนหมดเรียบร้อย ทางวัดเป็นห่วงพระพุทธรูปไสยาสน์
ว่าเฟื่องซ่อมเสร็จใหม่ ๆ เป็นจำนวนถึง ๖๐๐,๐๐๐ บาท ถ้า
พวกเศษมนุษย์เข้าลอกได้ ก็จะเสียความงาม และไม่มีโอกาส
จะซ่อมได้อีกต่อไป มีทางเดียวที่จะยับยั้งพวกอันธพาลได้ คือ
ต้องทำประตูเหล็กและหน้าต่างเหล็กป้องกันเสีย ถ้าจะทำให้มี
ลวดลายรับกับของเก่า ก็ใช้ทุนมาก และต้องหาทุนเป็นเวลา
นาน กว่าจะได้ทุนสมเจตนา พระพุทธรูปก็คงถูกลอกทองหมด
ทั้งองค์ รวาทึนและจงกลรับเทียนก็คงอันตรธานไป เพราะ
มีอันธพาลด้วย

เหล็กราวเทียนหลายสิบท่อน จงกลสำหรับปักเทียน
หลายร้อยอัน ถูกพวกมิจนาชีพลักเอาไปจนหมดสิ้น เมื่อสร้าง
ขึ้นใหม่ หากไม่มีเครื่องป้องกัน ก็จะอันตรธานสูญสิ้นไปอีก
หากจะถามว่าทำไมไม่มีคนรักษา ก็ตอบได้ว่ามีแต่ทนไม่ไหว

โดยที่วิหารเป็นของใหญ่ ถูกลูกไม้มีจนาซีพมาชนกฤษณเสี่ย
พักเดียว พวกลูกน้องก็ขนออกทางหน้าต่างด้านหนึ่งที่ไม่
มีคนรักษา ถ้าจะให้ไฉ่จริง ๆ ก็ต้องใช้คนเฝ้าถึง ๔ คน พอ
จะคุ้มกันได้บ้าง เมื่อใช้คนรักษาถึง ๔ คนเช่นนั้น ค่าจ้างจะ
เป็นจำนวนเท่าไร วัตถุประสงค์โดยไม่มีค่าจ้างให้

หน้าต่างเหล็กอันไม่เหมาะสมเกิดขึ้น เพราะความ
จำเป็นด้วยความยากจน เพราะวิสัยของคนใครบ้างต้องการใช้
ของเหลว ๆ เข้าใจว่าหาไม่ได้ในโลก คนติดยอมใช้ของเหลว ๆ
ก็เพราะความจนบังคับ กล้ายผ้านุ่งห่ม ไม่มีใครปรารถนาจะ
นุ่งห่มผ้าขาดผ้าปะ แต่เพราะไม่มีดีกว่านั้น ก็จำต้องใช้ของ
เหลว ๆ ไปจนกว่าจะหาของดีได้

ฉันใดวัดพระเชตุพนกัมณาราม เห็นว่าไต่ของไม่ดีไว้ใช้
และพอบ้างกันอันตรายได้บ้าง ถึงกระนั้นก็ยังเห็นว่าดีกว่าไม่มี
และเป็นทางอันตราย แม้ทุกวันนี้ทางวัดเห็นแล้วก็ปรารถนา
จะเปลี่ยนใหม่ ให้มีลักษณะกลมกลืนกับวัตถุของวัดอันเป็น
โบราณวัตถุที่สวยงาม ถ้าทางวัดได้ทุนพอสมควรจะดำเนินงาน
ได้ แน่นอนเหลือเกินจะต้องไปตามต้องการและได้คุณภาพ
เวลานี้กำลังหาผู้บริจาคอยู่ แต่ยังไม่เห็นว่าจะได้ใจ
นัก

อันทายช่างผู้สามารถจะทำให้ศิลปะกลมกลืนกันนั้น หา
ไม่ยาก เพียงบอกไปยังกรมศิลปหรือกรมการศาสนา ก็คงได้
มาอย่างดีที่สุด แต่หัวใจเรื่องทุนที่จะให้นายช่างดำเนินงาน
นั้นซิ คิดแล้วก็เหมือนกลิ้งครกขึ้นภูเขา ถ้าไม่มีเงินแล้วนาย
ช่างจะวิเศษอย่างไร ก็ไร้ผลสำหรับวัดพระเชตุพน เพราะ
นายช่างจะทำอะไรให้ไม่ได้ นอกจากจะเอาความรู้มาชี้แจง
ให้คนมือเท้าตัวนพ

ที่ทางวัดดำริว่า จะทำให้เหมาะสมในโอกาสต่อไปนั้น
คล้ายกับฝากความหวังไว้กับอากาศ เพราะสิ่งจำเป็นที่จะต้อง
ซ่อมก่อนยังมีอีก ๘๘ เปอร์เซ็นต์ สิ่งใดควรซ่อม ทางวัดก็ควร
ในสิ่งนั้นก่อน

ศาลาที่โพธิ์ลังกาใกล้ชิดติดกับพระวิหารนั้น
ความจริงก็เหมือนกระท่อมแห่งคนยากจนมาเป็นคู่แข่ง
กับปราสาท ควรจะรื้อทิ้งหรือไม่ควรจะสร้างขึ้นไว้ให้
กิดตาระคายใจของผู้รักสวยงาม ทางวัดได้คิดเป็นเช่น
นั้นเหมือนกัน ไม่ปรารถนาให้มีในวัดอันมีศิลปะ
ประณีตเช่นนั้น ทางวัดคิดเห็นเหตุผลแล้วว่า ศาลา
อันไม่เจริญตาเจริญใจนั้นแหละ เป็นประหนึ่งพินนา

อันเต็มไปด้วยโคลนตม แต่เป็นที่เพาะปลูกข้าวเลี้ยง
โลกะนั้น

ก่อนที่จะเกิดศาลาขึ้น^{๕๕} เพราะทางวัดได้จัดการซ่อม
พระพุทธรูปไสยาสน์เป็นราคา ๖๐๐,๐๐๐ บาท เดิมทีก็บอกบุญเป็น
รายตัว ได้มากบ้างน้อยบ้าง เมื่อบอกเช่นนั้นแล้วจะบอกอีก
ในวัดทุกอย่างเดียวกัน เขาบอกว่าเอาเท่าไร ๆ ก็ไม่พอ บางคน
มาเห็นวัดเข้าพิจารณาแล้วทุกอย่างจะต้องซ่อมทั้ง^{๕๖}สน เขาหมด
ศรัทธาไปเลยก็มี ก็เห็นใจ จะซ่อมเท่าไร ๆ ก็ไม่สำเร็จ คง
ตัดสินใจเลิกช่วยดีกว่า เพราะเงินตั้ง ๖๐๐,๐๐๐ บาทนั้นเป็น
จำนวนมาก การซ่อมทำท่าจะไม่สำเร็จแน่แล้ว ดำเนินการหา
เงินซ่อมครั้งแรกรายได้จำนวนสูงเป็นที่พอใจ ปีที่ ๒-๓-๔
มรดกจำนวนลง ๆ จนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท)
ได้มาก็ถวายพระพุทธรูปไสยาสน์เพื่อดำเนินงานซ่อมต่อไป

เมื่อการซ่อมทำท่าจะไม่เดินต่อไป จึงได้กีดสร้างศาลา
ฟังธรรมขึ้น เดิมใช้ในพระอุโบสถก่อน พอคนฟังเทศน์ได้สัก
๑๐๐-๒๐๐ แน่นเกินไป อากาศถ่ายเทไม่พอ คนฟังเทศน์
ทนอบอ้าวไม่ไหว หายหน้าไปหาที่สำราญ ทางวัดจึงกีดสร้าง
ศาลาชั่วคราวขึ้น และจำเป็นให้ใกล้ชิดกับพระวิหารพระนอน

ทั้งนี้ เพื่อกนฟ่งเทศน์จะได้มี โอกาสนมัสการ และปิดทองตาม
 ศรัทธา และเพื่อให้ผู้มีศรัทธาต่างถิ่น ได้เห็นความจำเป็นในการ
 ซ่อมพระนอน จะได้เกิดศรัทธาส่งเสริมกำลังใจให้บริจาคทรัพย์
 ปฏิสังขรณ์ จึงปลูกศาลาด้วยความมุ่งหมายดังกล่าวมา ศาลา
 นั้นเมื่อพื้นวันธรรมสวนะแล้ว ภิกษุสามเณรนักเรียนบาลีมัธยม
 เข้าเรียนประมาณ ๔๐๐ กว่ารูป ใช้เป็นสถานฟังธรรมด้วย ใช้
 เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้า ได้ประโยชน์ทาง ๑ เสียประโยชน์ทาง ๑
 ศาลาที่ซัดตาของผู้ไปมานั้นแหละ เป็นบ่อเกิดแห่งทรัพย์ที่จะ
 เป็นทุนก่อสร้าง ทำให้การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ได้ผลสำเร็จ
 ความมุ่งหมาย เพราะบรรจุกคนได้มาก มีอากาศเย็นสบาย เพราะ
 เป็นทางลมเดิน เป็นที่ติดใจของผู้มาฟังธรรม คนที่ไม่เคยมา
 ก็มา ที่มาแล้วก็อยากมาอีก

ทางวัดเองก็ไม่ปรารถนาศาลาเช่นนั้น เพราะมันซัดตา
 ของวัดด้วย แต่ยังทำลายไม่ได้ เพราะวัดยังต้องการทุน
 ปฏิสังขรณ์อยู่อีกหลายล้านบาท ถ้าไม่มีศาลาหลังนี้ รายได้ก็จก
 ไม่มีเงินจกตลอดปี จะรับรองวัดฤดูที่ผู้ฟังไม่ไหว เงินเป็น
 บ้างจกสำคัญที่จะส่งเสริมให้คงที่และเรียบร้อย คิดอยู่เสมอว่าจะ
 ต้องรื้อเพื่อรักษาสถานะเดิมไว้ ถ้าหากวัดมีทุนทรัพย์เป็นมูล

นิติได้สัก ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าล้านบาท) เป็นอย่างต่ำ เงินจำนวนนั้นเวลานี้ก็มีแต่อาภาศธาตุ แม้กระนั้นทางวัดก็ต้องพยายามสะสมจนสุดความสามารถ เงินจำนวนนั้นเป็นทุนตั้งมูลนิธิหาประโยชน์มาบำรุง เช่นนำซื้อพันธบัตรรัฐบาลเป็นต้น ถ้าทำได้ก็น่าจะอำนวยผลสมหวัง ขอให้ท่านบรรณาธิการช่วยโฆษณาเป็นการบำเพ็ญกุศลบ้าง จะเป็นบุญจริยาอันงดงามหาไม่น้อย

ทางวัดต้องใช้จ่ายค่าแรงและสิ่งของเป็นจำนวนหมื่นบาทต่อเดือน ศาลาหลังที่วิจารณ์กันนี้หาทุนช่วยวัดได้รวมครึ่งจำนวน ถ้าเลิก ความเลอะเทอะและสกปรกจะเพิ่มขึ้นอีก และผู้มาชมก็จะไม่เห็นอะไรเหลือความโสโครก คนงานของวัดนั้นเงินเดือนน้อยด้วย และทำงานไม่มีเวลาด้วย ไม่มีวันหยุดเหมือนงานรัฐบาลและพ่อค้าประชาชน การเลิกงานนั้นอาจเลิก ๕ โมง ๒ ยามก็ได้ ถ้าวัดมีงานจำเป็นเกิดขึ้น และเงินรางวัลค่าทำงานล่วงเวลาก็ไม่มี เขาทนรับกร่วมร่วมกับวัดได้ เพราะอาศัยความยากจน เงินเดือนก็ไม่มาก ๓๐๐—๔๐๐ ก็สูงพอแล้วสำหรับวัดจนๆ เมื่อพูดถึงมนุษยธรรม วัดก็ทารุณแก่คนงานมาก แต่เพราะวัดก็จน คนทำงานก็จน เมื่อจนต่อจน

มาพบกันเข้า ต่างเห็นใจกัน ความทารุณก็กลายเป็นเมตตา
กรุณาไป

เงินรายได้จากอาคารของวัด ประมาณ ๓,๐๐๐ บาทต่อ
เดือน ปีหนึ่ง ๓๖,๐๐๐ บาท (สามหมื่นหกพันบาท) แต่วัดจำ
เป็นต้องใช้ปีละ ๑๒๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นบาท) ศาลา
หลังนี้เหมือนพื้นนา เงินที่ได้เหมือนเมล็ดข้าวที่ขึ้นในนา กิด
แล้วก็เป็นเรื่องที่น่าสลดใจที่สุด คล้ายกับวัดก่อกรรมชั่วไว้วอด
ประชาชน แต่ชั่วเพียงเท่านั้น มันก็ช่วยรักษาส่วนดีไว้ได้
ลักษณะนี้คล้ายกับเราเอาหนองฝืดเข้าที่ตัวม้า แล้วนำเชื้อ
หนองนั้นไปฉีดให้คนเพื่อป้องกันโรคฝีดาษนะ

ส่วนอื่นๆ วัดกำลังพยายาม และแก้ไข ที่ลุ่ม เจริญ
ศรัทธา พุทไฉนนั้น ทุกอย่างตรงกับความดำริของวัดมาแล้ว
เรื่องอย่างนี้จะมีได้เร็วทันใจ ทางเดียว คือ

๑. รัฐบาลนำไปพิจารณาและให้ตกเป็นหน้าที่ของ
รัฐบาลโดยตรง หรือมิฉะนั้น

๒. ประชาชนร่วมกันบริจาคทุนเป็น “มูลนิธิ” เพื่อให้
วัดนำมาใช้ประโยชน์อย่างน้อยต้องได้จำนวน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท
(ห้าล้านบาท)

ขอให้ท่านบรรณาธิการรับทราบไว้ด้วย พระสงฆ์ในวัดทุกรูปตลอดถึงเจ้าอาวาส ไม่ได้เอารายได้ของวัดมาใช้เป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร เป็นส่วนตัวเลย ต่างช่วยเหลือตัวเองทั้งสิ้น แม้กรรมการจัดงานปี ทางวัดก็ไม่ได้ให้ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ ค่าอาหารเวลามาปฏิบัติงาน เว้นแต่ผู้น้อยประเภทกรรมกร วัดต้องให้ค่าอาหารหรือจัดอาหารเลี้ยงเวลาปฏิบัติงาน เพราะผู้น้อยมีรายได้ไม่พอ ถ้าไม่ช่วยเหลือเช่นนั้น คนงานก็ไม่มีกำลังจะทำงานได้

ในที่สุตนี้ ขอขอบใจ “ลุ่ม เจริญศรัทธา” และคณะหนังสือพิมพ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ที่มีแง่ใจและนำเรื่องลงในหนังสือนั้น ทางวัดเห็นว่าได้สงเคราะห์และอุปการะโดยปริยาย ที่อนุโมทนนามานี้มิได้มีอะไรแฝงในใจ อนุโมทนาด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง

โอกาสสุดท้ายนี้ วัดขอฝากข้อคิดไว้ว่า วัดพระเชตุพนจะทรงตัวอยู่อย่างเรียบร้อยได้ ส่วนมากต้องอาศัยกำลังศรัทธาของประชาชน คือประชาชนมีดวงใจน้อมงมด้วยศรัทธา และมีปัญญาใคร่ครวญไตร่ตรองก่อนทำบุญ รู้แล้วเวลานี้วัดต้องใช้เงินเพื่อวัด ไม่ใช่เพื่อชีวิตของพระเถรหรือใครผู้อยู่อาศัย เป็น

จำนวนเงินเดือนละ ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) นึกถึงว่านาย ข. ผู้มีเจตนาดีต่อวัด จะศรัทธาช่วยวัดได้เดือนละเท่าไร ถ้าเป็นรายเดือนไม่ได้ จะศรัทธาช่วยวัดได้ปีละเท่าไร เมื่อรายปีไม่ได้จะร่วมตั้งมูลนิธิปฏิสังขรณ์เป็นเงินจำนวนเท่าไร ถ้าทุกท่านนึกถึงเช่นนี้ ก็จะทราบได้ว่า ฐานะของวัดพระเชตุพนจะเป็นอย่างไร

การเสียสละทรัพย์นั้นมีใช้สละได้ง่าย ๆ ต้องฝืนใจ ต้องอดทน ต้องชนะ ต้องมีจริยะ จึงจะเสียสละได้ เมื่อทุกคนรู้จักความจริงของดวงใจ แล้วปฏิบัติไปตามความจริง ฐานะของวัดจะรุ่งเรืองตามทิววัดและทุกคนตั้งเจตนาไว้

ที่ยกนาย ข. เป็นตัวอย่างนั้น เมื่อทุกคนเราพิจารณาตนเองนั้น ก็เห็นความทุกข์ยากของวัด เพราะกว่าจะได้มาแต่ละบาท ๆ นั้น แส่นเข็ญ เพราะมีลักษณะยืมจมูกผู้อื่นมาหายใจจะสะดวกสักเพียงไร ย่อมทราบกันทุกคน.

ขอให้ทุกท่านกรุณาส่งเสริมวัดต่อไป

สม ทวีพรธนี

(สมเด็จพระวันรัต)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

